

Επιστημονική Εργασία υπό Εξέλιξη (Working Paper) No. 838

Οικονομία και μη αμειβόμενη εργασία: Διασυνδέσεις και επιπτώσεις

Του

Indira Hirway

Levy Economics Institute of Bard College

Μάιος 2015

The Levy Economics Institute Working Paper Collection presents research in progress by Levy Institute scholars and conference participants. The purpose of the series is to disseminate ideas to and elicit comments from academics and professionals.

Levy Economics Institute of Bard College, founded in 1986, is a nonprofit, nonpartisan, independently funded research organization devoted to public service. Through scholarship and economic research it generates viable, effective public policy responses to important economic problems that profoundly affect the quality of life in the United States and abroad.

Levy Economics Institute
P.O. Box 5000
Annandale-on-Hudson, NY 12504-5000
<http://www.levyinstitute.org>

Copyright © Levy Economics Institute 2015 All rights reserved.

Περίληψη

Η μη αμειβόμενη εργασία, η οποία εμπίπτει εντός των γενικών ορίων παραγωγής, αλλά εκτός των λογαριασμών εθνικού εισοδήματος, θεωρείται από τους εμπειρογνώμονες είτε ως «φροντίδα» είτε ως «εργασία». Η μη αμειβόμενη εργασία κατανέμεται σχεδόν πάντα άνισα μεταξύ ανδρών και γυναικών ενώ, αν συμπεριλάβει κανείς τόσο την αμειβόμενη όσο και την μη αμειβόμενη εργασία, οι γυναίκες σηκώνουν και πάλι το μεγαλύτερο βάρος. Αυτή η άνιση κατανομή της εργασίας είναι άδικη και συνεπάγεται παραβίαση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών. Οι λόγοι για τους οποίους αποκλείεται η μη αμειβόμενη εργασία από τους λογαριασμούς εθνικού εισοδήματος δεν φαίνονται να είναι λογικοί ή έγκυροι. Η παρούσα εργασία υποστηρίζει ότι ο αποκλεισμός της μη αμειβόμενης εργασίας από τους λογαριασμούς του εθνικού εισοδήματος αντανάκλα την κυριαρχία πατριαρχικών αξιών και αποκαλύπτει την αρσενική προκατάληψη στην μακροοικονομική.

Η παρούσα εργασία δείχνει ότι υπάρχουν πολλαπλές διασυνδέσεις μεταξύ της μη αμειβόμενης εργασίας και της συμβατικής μακροοικονομίας, καθιστώντας αναγκαία την επέκταση των ορίων της συμβατικής μακροοικονομικής έτσι ώστε να συμπεριληφθεί η μη αμειβόμενη εργασία. Στο κείμενο παρουσιάζονται δύο προσεγγίσεις: η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας στους δορυφορικούς λογαριασμούς και η υιοθέτηση της προσέγγισης των τριπλών σημείων της αναγνώρισης, της μείωσης και της αναδιοργάνωσης της μη αμειβόμενης εργασίας που συνιστούν οι ειδικοί. Ωστόσο, υπάρχει ανάγκη να προχωρήσουμε πέρα από αυτές τις προσεγγίσεις σχετικά με την ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στη μακροοικονομική και στη μακροοικονομική πολιτική. Αν και έχει γίνει κάποια εμπειρική δουλειά όσον αφορά την ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στη μακροοικονομική πολιτική (για παράδειγμα γύρω από την κατανόηση των επιπτώσεων της μακροοικονομικής πολιτικής στην αμειβόμενη και μη αμειβόμενη εργασία), απαιτείται μια στέρεη θεωρητική βάση για τη δυναμική των διασυνδέσεων μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας και του τρόπου με τον οποίον αλλάζουν αυτές οι δυναμικές με την πάροδο του χρόνου. Το κείμενο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι έχει έρθει η ώρα να αναγνωρίσουμε πως εάν η μη αμειβόμενη εργασία δεν συμπεριληφθεί στη μακροοικονομική, οι μακροοικονομικές αναλύσεις θα παραμείνουν μεροληπτικές και λανθασμένες. Αλλά έχει έρθει ο χρόνος, επίσης, να συμπεριλάβουμε τη μη αμειβόμενη εργασία στις αναλύσεις της αγοράς εργασίας, καθώς και στο σχεδιασμό ρεαλιστικών προτάσεων πολιτικής για την αγορά εργασίας και την απασχόληση.

Εισαγωγή

Η μη αμειβόμενη εργασία είναι κατ' ουσίαν εργασία η οποία δεν λαμβάνει άμεση αμοιβή. Η μη αμειβόμενη εργασία περιλαμβάνει μη αμειβόμενη εργασία που εμπίπτει στα όρια παραγωγής του συστήματος των εθνικών λογαριασμών (ΣΕΛ)[1] και μη αμειβόμενη εργασία που εμπίπτει εκτός ορίων παραγωγής (μη-ΣΕΛ).[2] Η πρώτη μη αμειβόμενη εργασία, η οποία αποτελεί μέρος της συμβατικής οικονομίας και αναμένεται να καλύπτεται από το πλαίσιο των λογαριασμών του εθνικού εισοδήματος, περιλαμβάνει

τρεις τύπους εργασίας: (1) τη μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία στις οικογενειακές επιχειρήσεις, (2) την παραγωγή αγαθών διαβίωσης από νοικοκυριά για ίδια κατανάλωση και τη δωρεάν συλλογή προϊόντων επίσης για ίδια κατανάλωση (όπως το νερό, τα καύσιμα από ξύλο, ψάρια, φρούτα, κ.λπ.), και (3) τη συλλογή ελεύθερων εμπορευμάτων για σκοπούς παραγωγής (όπως οι ζωοτροφές, το ξύλο, υλικά χειροτεχνίας, κ.λπ.). Η δεύτερη μη αμειβόμενη εργασία, όπου μεταξύ 35 και 50% του συνολικού χρόνου εργασίας καταναλώνεται από τις οικονομίες (Antonopoulos 2009, Hirway και Jose 2011), περιλαμβάνει καθημερινές δραστηριότητες για τη συντήρηση των νοικοκυριών (π.χ., μαγείρεμα, πλύσιμο, καθαρισμό, ψώνια, κλπ), υπηρεσίες φροντίδας (π.χ. φροντίδα παιδιών, ηλικιωμένων, αρρώστων, ατόμων με ειδικές ανάγκες) και εθελοντικές και μη αμειβόμενες υπηρεσίες. Η μη αμειβόμενη ΣΕΛ εργασία, η οποία καλύπτεται από τους λογαριασμούς του εθνικού εισοδήματος, αναμένεται να είναι ορατή στα εθνικά στατιστικά συστήματα, [3] ενώ η μη αμειβόμενη μη-ΣΕΛ εργασία, η οποία είναι εκτός των λογαριασμών εθνικού εισοδήματος, είναι συνήθως αόρατη στα εθνικά στατιστικά συστήματα. Το παρόν κείμενο επικεντρώνεται στην μη αμειβόμενη μη-ΣΕΛ εργασία, αν και γίνονται αναφορές στην αμειβόμενη ΣΕΛ εργασία όποτε είναι απαραίτητο.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί εξ αρχής ότι σύμφωνα με το έγγραφο ΣΕΛ (UN 2008), οι πέντε τομείς που αποτελούν το σύνολο της οικονομίας είναι οι εξής: (1) οι μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, (2) οι χρηματοδοτικές εταιρείες, (3) ο δημόσιος τομέας, συμπεριλαμβανομένων των ταμείων κοινωνικής ασφάλισης, (4) τα μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά (MKIEN), και (5) τα νοικοκυριά (UN 2008). Το όριο παραγωγής (ΣΕΛ) περιλαμβάνει όλη την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για πώληση ή ανταλλαγή, καθώς και τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παρέχονται δωρεάν στα νοικοκυριά ή συλλογικά στην κοινότητα από κρατικές μονάδες ή MKIEN. Επιπλέον, περιλαμβάνει επίσης την ακόλουθη μη εμπορεύσιμη παραγωγή:

- την παραγωγή γεωργικών προϊόντων από επιχειρήσεις-νοικοκυριά για ίδια χρήση
- την παραγωγή άλλων αγαθών για ίδια τελική κατανάλωση από τα νοικοκυριά (π.χ., την κατασκευή κατοικιών, την παραγωγή τροφίμων, ρούχων, κλπ), και
- την παραγωγή υπηρεσιών στέγασης για ίδια τελική κατανάλωση από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες κατοικίας (τεκμαρτό ενοίκιο).

Αυτό που εξαιρείται από τα όρια παραγωγής είναι η παραγωγή υπηρεσιών για ίδια τελική κατανάλωση στο εσωτερικό των νοικοκυριών (με εξαίρεση τις υπηρεσίες του αμειβόμενου οικιακού προσωπικού) και οι εθελοντικές και μη αμειβόμενες υπηρεσίες. Αυτή η παραγωγή υπηρεσιών αποτελεί εργασία μη-ΣΕΛ και αποκλείεται από τους λογαριασμούς εθνικού εισοδήματος.

Η μη αμειβόμενη (μη-ΣΕΛ) εργασία ως «φροντίδα»

Η μη αμειβόμενη (μη-ΣΕΛ) εργασία (εφεξής «μη αμειβόμενη εργασία») αποτελεί πεδίο πολλαπλών εννοιολογήσεων. Αρκετοί μελετητές βλέπουν την μη αμειβόμενη εργασία ως *μη αμειβόμενη φροντίδα* (δηλαδή ένα συστατικό μέρος της οικονομίας της φροντίδας). Η «φροντίδα» μπορεί να οριστεί ως η ανταπόκριση στις σωματικές και συναισθηματικές απαιτήσεις εξαρτώμενων ενηλίκων, παιδιών και άλλων. Σύμφωνα με την Nancy Folbre, φροντίδα είναι «η εργασία που αφορά τη σύνδεση με άλλους ανθρώπους, η χορήγηση βοήθειας προς ανθρώπους για την κάλυψη των αναγκών τους» (Folbre 1995). Η φροντίδα είναι εγγενής στόχος της ανάπτυξης, καθώς είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της καθημερινής ζωής και της ανθρώπινης αναπαραγωγής.

Ένα βασικό καθήκον του κράτους, στο πλαίσιο του κοινωνικού συμβολαίου, είναι να μεριμνά ότι παρέχεται φροντίδα σε όλους όσους την έχουν ανάγκη. Η φροντίδα παρέχεται συνήθως από τέσσερα ιδρύματα: τα νοικοκυριά, τις κυβερνήσεις, τις αγορές και τις εθελοντικές οργανώσεις. Αυτοί οι θεσμοί «φροντίδας» αναμένεται να προσφέρουν υπηρεσίες φροντίδας κατά τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει καλής ποιότητας φροντίδα σε όλους όσους τη χρειάζονται. Ωστόσο, αν υπάρχουν κενά, το κράτος είναι αυτό που αναμένεται να καλύψει τα κενά (Budlender 2010).

Η μη αμειβόμενη φροντίδα αναφέρεται στην άμισθη φροντίδα που παρέχεται προς τα ίδια τα μέλη του νοικοκυριού, σε συγγενείς και στην κοινότητα. Το Ινστιτούτο Ερευνών των Ηνωμένων Εθνών για την κοινωνική ανάπτυξη έχει διαχωρίσει την μη αμειβόμενη φροντίδα σε άμεση φροντίδα (κυρίως σωματική φροντίδα και μάθηση των παιδιών, κ.λπ.) και έμμεση φροντίδα (φύλαξη παιδιών, μεταφορά και συνοδεία παιδιών σε διάφορες δραστηριότητες, κλπ). Η έμμεση φροντίδα περιλαμβάνει επίσης την συντήρηση του νοικοκυριού. Η μη αμειβόμενη φροντίδα που παρέχεται από τα νοικοκυριά είναι το πιο σημαντικό μέρος της φροντίδας, καθώς διατηρεί τις οικογένειες μαζί και καλλιεργεί ανθρώπινες και κοινωνικές αξίες. Όπως δείχνουν οι εμπειρικές μελέτες, ο χρόνος που αφιερώνεται στην άμισθη εργασία δεν μειώνεται ακόμη και όταν η οικονομία βρίσκεται σε φάση ανάπτυξης (Folbre and Yoon 2008).[4] Οι άμισθες υπηρεσίες φροντίδας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, ιδιαίτερα στις χώρες όπου είναι περιορισμένες οι βασικές υποδομές και οι δημόσιες υπηρεσίες, στην αφαίρεση αυτού που ο Amartya Sen αποκαλεί «un-freedoms» («έλλειψη ελευθεριών»).

Η μη αμειβόμενη εργασία ως «εργασία»

Πολλοί άλλοι ερευνητές τονίζουν ότι η μη αμειβόμενη εργασία είναι εργασία που χρησιμοποιεί το χρόνο και την ενέργεια των μελών του νοικοκυριού για την παραγωγή αγαθών (όπως γεύματα, σνακ, κλπ) και υπηρεσιών με σκοπό την αύξηση της ευημερίας των νοικοκυριών. Στο μακροοικονομικό επίπεδο, η εργασία αυτή βελτιώνει τις συνολικές επιδόσεις της οικονομίας. Η μη αμειβόμενη εργασία είναι μια παραγωγική αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού και συμβάλλει στη δημιουργία ανθρωπίνου κεφαλαίου με το μέγιστο και την φροντίδα των παιδιών. Αντιμετωπίζει επίσης την απαξίωση της εργασίας και επιτρέπει στους ανθρώπους να επιστρέψουν στην εργασία τους την

επόμενη μέρα.[5] Η μη αμειβόμενη εργασία είναι συνεπώς μια σημαντική συνιστώσα της οικονομίας.

Όπως είδαμε παραπάνω, η ΣΕΛ θεωρεί επίσης τη μη-ΣΕΛ εργασία ως μέρος της «οικονομικής εργασίας». Η απόφαση στο 19^ο Διεθνές Συνέδριο Στατιστικολόγων της Εργασίας (ICLS) για τα «στατιστικά στοιχεία σχετικά με την εργασία, την απασχόληση και την υποχρησιμοποίηση του συντελεστή εργασίας» περιλαμβάνει, επίσης, την μη-ΣΕΛ μη αμειβόμενη εργασία ως μέρος της «εργασίας». Η συγκεκριμένη απόφαση ορίζει την εργασία ως «κάθε δραστηριότητα που ασκείται από πρόσωπα κάθε ηλικίας και φύλου για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για τη χρήση άλλων ή για τη δική τους χρήση, εκτός των μη-μεταβιβάσιμων προσωπικών υπηρεσιών» (International Labour Organization 2013).

Και οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις για την μη αμειβόμενη εργασία (δηλαδή ο ορισμός της μη αμειβόμενης εργασίας ως «φροντίδα» και ως «απασχόληση») είναι σημαντικές για την οικονομία, καθώς, σύμφωνα με τις δύο αυτές προσεγγίσεις, η μη αμειβόμενη εργασία συμβάλλει στη συνολική απόδοση και στην ευημερία της οικονομίας.

Συγκεκριμένες ανησυχίες σχετικά με τη μη αμειβόμενη εργασία

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους η μη αμειβόμενη εργασία είναι ένας σημαντικός τομέας ανησυχίας για την οικονομία, που συνεπάγεται ότι πρέπει να δοθεί κατάλληλη προσοχή σε αυτή τη μορφή εργασίας. Καταρχήν, η κατανομή της μη αμειβόμενης εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών (επίσης μεταξύ πλουσίων και φτωχών) είναι εξαιρετικά άνιση. Οι έρευνες σχετικά με τη χρήση χρόνου, αν και δεν διεξάγονται σε εθνικό επίπεδο ή σε τακτά χρονικά διαστήματα σε πολλές χώρες, δείχνουν ξεκάθαρα ότι, πρώτον, η κατανομή της μη αμειβόμενης εργασίας είναι εξαιρετικά άνιση μεταξύ ανδρών και γυναικών, με τις γυναίκες να επωμίζονται το κύριο βάρος της συμμετοχής σε δραστηριότητες μη αμειβόμενης εργασίας,[6] δεύτερον, ότι η αμειβόμενη εργασία είναι επίσης άνισα κατανομημένη, με τους άνδρες να σηκώνουν το μεγαλύτερο βάρος και, τρίτον, ότι οι γυναίκες επωμίζονται μεγαλύτερο φορτίο του συνόλου των εργασιών (αμειβόμενη και μη αμειβόμενη εργασία) από τους άνδρες (Hirway 2010, Antonopoulos 2009, Charmes 2005). Αυτή η εξαιρετικά άνιση κατανομή της εργασίας είναι ένας τομέας ανησυχίας όχι μόνο όσον αφορά το ζήτημα της δικαιοσύνης μεταξύ των φύλων, αλλά—όπως θα συζητηθεί παρακάτω—και για την ίδια την οικονομία.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίον η μη αμειβόμενη εργασία αξίζει την προσοχή των μελετητών είναι ότι η μη αμειβόμενη εργασία ενσωματώνει διάφορες αδυναμίες. Η μη αμειβόμενη εργασία είναι ως επί το πλείστον άορατη, καθώς τα δεδομένα της χρήσης χρόνου δεν έχουν γίνει ακόμα σύνηθες χαρακτηριστικό των εθνικών στατιστικών συστημάτων σε πολλές χώρες, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του παγκόσμιου νότου.[7] Ακόμα και όταν υπάρχουν διαθέσιμα ορισμένα στοιχεία σχετικά με τη χρήση χρόνου, η άμισθη εργασία ακόμη δεν αναγνωρίζεται ως σημαντική μορφή εργασίας που θα πρέπει να καλύπτεται από τις οικονομικές πολιτικές. Επιπλέον, η μη αμειβόμενη εργασία είναι

επαναλαμβανόμενη μορφή εργασίας (δηλαδή, εκτελείται καθημερινά), βαρετή και συχνά άκρως κουραστική.[8] Οι άμισθοι εργαζόμενοι δεν απολαμβάνουν καμία ανοδική κινητικότητα ή προαγωγές και, ως εκ τούτου, συμμετέχουν σε δραστηριότητες εργασίας που αποτελούν αδιέξοδες θέσεις απασχόλησης. Δεν υπάρχει καμία σύνταξη γήρατος που να συνδέεται με αυτό το είδος εργασίας. Οι άμισθοι εργαζόμενοι έχουν επίσης περιορισμένη επαφή με τον έξω κόσμο και περιορισμένες ευκαιρίες ζωής. Αυτό σημαίνει ότι ένα σημαντικό μέρος του συνολικού εργατικού δυναμικού σε μια δεδομένη οικονομία βρίσκεται εγκλωβισμένο σε ένα υποδεέστερο είδος απασχόλησης.

Η μη αμειβόμενη εργασία θεωρείται επίσης ως «γενικός χρόνος του νοικοκυριού», ο οποίος ορίζεται ως ο ελάχιστος αριθμός ωρών που χρειάζεται ένα νοικοκυριό για τη διατήρηση και τη διαχείριση του εαυτού του (δηλαδή, ο ελάχιστος αριθμός των ωρών που απαιτούνται για να μετατραπούν οι πρώτες ύλες σε αναλώσιμα προϊόντα και να παρέχουν ένα καθαρό και υγιές περιβάλλον (Harvey και Taylor 2000). Στις φτωχές χώρες, και ιδιαίτερα στα φτωχά νοικοκυριά, όπου απαιτείται περισσότερος χρόνος για την επεξεργασία τροφίμων, για το μαγείρεμα, την καθαριότητα, και ούτω καθεξής, και για την μεταφορά νερού και καυσόξυλων (λόγω της χαμηλής διαθεσιμότητας βασικών υποδομών), ο «γενικός χρόνος του νοικοκυριού» κυμαίνεται σε πολύ υψηλά επίπεδα. Ως εκ τούτου, στις φτωχές χώρες και τα φτωχά νοικοκυριά, υπάρχει πολύ λίγος διαθέσιμος χρόνος για ανάπαυση, για την απόκτηση ανθρωπίνου κεφαλαίου—εκπαίδευση και δεξιότητες—ή για παραγωγική απασχόληση στην αγορά εργασίας (Blackden και Wodon 2006 και Hirway 2010). Στις περιπτώσεις όπου τα παιδιά των νοικοκυριών συμμετέχουν σε αυτό το είδος εργασίας, όπως συνήθως συμβαίνει στα φτωχά νοικοκυριά, οι μελλοντικές γενιές θα πληρώσουν επίσης το τίμημα των υψηλών επιπέδων του «γενικού χρόνου του νοικοκυριού».

Αυτό που είναι σημαντικό να σημειωθεί είναι ότι η κυριαρχία των γυναικών σε αυτό το είδος εργασίας δεν είναι αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής ή θέμα αποτελεσματικότητας ή αναποτελεσματικότητας μεταξύ των γυναικών. Ο καταμερισμός της εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι σε μεγάλο βαθμό ένα κοινωνικό κατασκεύασμα, που καθορίζεται από τις πατριαρχικές παραδόσεις και αξίες. Στην πραγματικότητα, η εξαιρετικά άνιση κατανομή εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών έχει τις ρίζες της στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών και σε όλες τις διάχυτες ανισότητες μεταξύ των φύλων.

Δεδομένου ότι αυτή η μορφή εργασίας δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των οικονομικών πολιτικών, η βαρετή και κουραστική δουλειά, σε συνδυασμό με το άγχος της διαχείρισης του χρόνου μεταξύ των μη αμειβόμενων εργαζομένων, η τεχνολογία και η παραγωγικότητα της εργασίας, οι συνθήκες εργασίας, και ούτω καθεξής, είναι επίσης εκτός των ορίων της χάραξης πολιτικής. Έτσι, η μη αμειβόμενη εργασία που συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία δεν αντιμετωπίζεται συστηματικά από τους φορείς χάραξης πολιτικής.

Ο διαχωρισμός μεταξύ ΣΕΛ και μη-ΣΕΛ είναι αυθαίρετος

Μια προσεκτική ματιά στην βιβλιογραφία σχετικά με τη ΣΕΛ δείχνει ότι ορισμένες μη εμπορικές δραστηριότητες έχουν προστεθεί στα όρια ΣΕΛ με την πάροδο του χρόνου (UN 1993, 2008).**[9]** Αν και τόσο οι ΣΕΛ όσο και οι μη-ΣΕΛ δραστηριότητες θεωρούνται «οικονομικές δραστηριότητες», η διαχωριστική γραμμή έχει οριστεί αυθαίρετα ως μια «συμβιβαστική λύση». Η άμισθη παραγωγή αγαθών για ίδια κατανάλωση των νοικοκυριών περιλαμβάνεται εντός των ορίων παραγωγής, όμως η άμισθη παραγωγή υπηρεσιών για ίδια κατανάλωση των νοικοκυριών έχει μείνει εκτός των ορίων παραγωγής. Όπως αναφέρει το έγγραφο, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η απόφαση ως προς το εάν θα πουληθούν ή θα διατηρηθούν τα εμπορεύματα μπορεί να γίνει ακόμη και μετά αφού έχουν παραχθεί (UN 2008). Το επιχείρημα αυτό δεν είναι ικανοποιητικό, διότι οι μη αμειβόμενες υπηρεσίες επίσης κινούνται εντός και εκτός της αγοράς ανάλογα με τα διαφορετικά επίπεδα των μικρο- ή μακρο καταστάσεων.**[10]**

Επίσης, προβάλλεται από πολλούς το επιχείρημα ότι οι άμισθες υπηρεσίες εξαιρούνται από τα όρια παραγωγής, επειδή (1) οι μη χρηματικές ροές έχουν μικρή σημασία για την μακροοικονομία, (2) η συμπερίληψη της μη αμειβόμενης εργασίας θα κατακλύσει τους εθνικούς λογαριασμούς, και (3) η ενσωμάτωση θα υπονοεί μια κατάσταση πλήρους απασχόλησης, η οποία δεν έχει και πολύ νόημα (UN 2008). Τα επιχειρήματα αυτά δεν φαίνονται να είναι βάσιμα για διάφορους λόγους. Κατ' αρχάς, οι μη-ΣΕΛ ή μη χρηματικές ροές έχουν ισχυρές διασυνδέσεις με τις ροές της αγοράς. Στην πραγματικότητα, όπως θα εξηγήσουμε σύντομα, οι μακροοικονομικές δυνάμεις έχουν σημαντική επίδραση στο μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της μη-ΣΕΛ. Δεύτερον, η μη αμειβόμενη εργασία είναι σημαντική και, επομένως, δεν μπορεί να αποκλειστεί από το σύνολο της οικονομίας, ανεξάρτητα από το γεγονός εάν κατακλύζει ή όχι τους εθνικούς λογαριασμούς. Τρίτον, η συμπερίληψη της μη αμειβόμενης εργασίας απαιτεί την τροποποίηση ορισμένων εννοιών (όπως αυτή του εργατικού δυναμικού) και νέα αναλυτικά εργαλεία, όχι τον αποκλεισμό της μη αμειβόμενης εργασίας από τα όρια ΣΕΛ.

Η Luisella Goldschmidt-Clermont, μια επιφανής οικονομολόγος, η οποία συνεργάστηκε με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας για πολλά χρόνια, βρίσκει εξαιρετικά παράλογη την οριοθέτηση της γραμμής μεταξύ ΣΕΛ και μη-ΣΕΛ. Ισχυρίζεται ότι η παραγωγική διαδικασία συνεχίζεται τόσο εντός όσο και εκτός της σφαίρας των αγορών. Για παράδειγμα, στην παραγωγή τροφίμων υπάρχει η ακολουθία των καλλιεργειών—συγκομιδή-επεξεργασία-αποθήκευση-επεξεργασία- μαγείρεμα-κατανάλωση. Εκτός από το τελευταίο στάδιο, όλες οι διεργασίες συγκροτούν παραγωγή και προσθήκη αξίας και θα πρέπει να συμπεριληφθούν στη ΣΕΛ. Παρομοίως, η δημιουργία ανθρωπίνου κεφαλαίου ξεκινά με την ανατροφή των παιδιών στο σπίτι (με τη φροντίδα της υγείας και της παιδείας τους, κλπ) και συνεχίζεται μετά στα σχολεία. Ωστόσο, ο σχηματισμός του ανθρωπίνου κεφαλαίου αναγνωρίζεται μόνο αφού τα παιδιά έχουν αρχίσει να πηγαίνουν στο σχολείο. Η Goldschmidt-Clermont αποκαλεί αυτή τη διαχωριστική γραμμή «πατριαρχική γραμμή», η οποία δεν δικαιολογείται για κανένα λόγο (Goldschmidt-Clermont 1987 και 1989). Αυτή η πατριαρχική διαχωριστική γραμμή θέτει τη μη-ΣΕΛ κάτω από το πέπλο της αφάνειας και την τοποθετεί εκτός των ορίων της οικονομικής πολιτικής: στη διαδικασία προσθέτει μια αρσενική προκατάληψη στη μακροοικονομική.

Με άλλα λόγια, αυτός ο διαχωρισμός αναγκάζει τους φορείς χάραξης πολιτικής να υιοθετούν μια μεροληπτική και προκατειλημμένη άποψη της οικονομίας.

Ο διαχωρισμός υπονοεί παραβίαση της έμφυλης δικαιοσύνης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της γυναίκας

Η παραπάνω συζήτηση δείχνει ότι η μη-ΣΕΛ εργασία είναι ένα είδος φόρος χρόνου για τις γυναίκες σε όλο τον κύκλο της ζωής τους. Αυτός ο φόρος χρόνου τείνει να μειώνει τον διαθέσιμο χρόνο για την αμειβόμενη εργασία, τον ελεύθερο χρόνο, και τον χρόνο για την εκπαίδευση και την υγεία των γυναικών. Στην περίπτωση των φτωχότερων ομάδων, ο φόρος χρόνου τείνει να παγιδεύει τους φτωχούς και ιδιαίτερα τις φτωχές γυναίκες τόσο στην εισοδηματική φτώχεια όσο και στη φτώχεια χρόνου[11] (Hirway 2010). Όπως τονίζει η Ράνια Αντωνοπούλου, αυτή είναι μια μορφή κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού των γυναικών από την αγορά και από την κύρια οικονομία. Πρόκειται για έναν *de facto* διαχωρισμό των γυναικών στην οικονομία (Antonopoulos 2009).

Αυτός ο αποκλεισμός μπορεί επίσης να θεωρηθεί ως παραβίαση των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των γυναικών. Η μονόπλευρη κατανομή της αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας μεταξύ ανδρών και γυναικών παραβιάζει το δικαίωμα των γυναικών στην ισότητα των ευκαιριών, καθώς και το δικαίωμά τους να μην υφίστανται διακρίσεις, το δικαίωμα στην εκπαίδευση και την υγεία, και το δικαίωμα στην εργασία. Επίσης, παραβιάζει το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση ως μη αμειβόμενοι εργάτες, το δικαίωμα να απολαμβάνουν τα οφέλη της επιστημονικής προόδου, και το δικαίωμα στη συμμετοχή. Η έκθεση του Ειδικού Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για την ακραία φτώχεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα επισημαίνει ότι, για τις γυναίκες των εξαιρετικά φτωχών νοικοκυριών, αυτή η άνιση κατανομή έχει ως αποτέλεσμα την παραβίαση βασικών κοινωνικών, πολιτιστικών, οικονομικών, και πολιτικών δικαιωμάτων (UN 2013).

Μη αμειβόμενη εργασία και φτώχεια

Μπορεί να παρατηρηθεί ότι, στους επίσημους υπολογισμούς της φτώχειας, οι διασυνδέσεις μεταξύ της μη αμειβόμενης εργασίας και του βιοτικού επιπέδου έχουν αγνοηθεί σε μεγάλο βαθμό. Η παράλειψη αυτή δεν θα ήταν ενοχλητική εάν ο χρόνος που απαιτείται για τη συμμετοχή σε μια τέτοια παραγωγή ήταν πάντα άμεσα διαθέσιμος. Αλλά αυτό δεν ισχύει απαραίτητα. Συχνά, ο χρόνος που απαιτείται για τη συντήρηση του νοικοκυριού είναι μεγάλος και τα νοικοκυριά δεν έχουν τους αναγκαίους πόρους ή την παροχή κρατικών υπηρεσιών για την κάλυψη των αναγκών τους σχετικά με τις υπηρεσίες φροντίδας. Οι επίσημες εκτιμήσεις της φτώχειας δεν αποτυπώνουν την πλήρη έκταση αυτής της στέρησης. Επιπλέον, είναι αρκετά εύλογο ότι η κοινή κατανομή των ελλειμμάτων χρόνου και εισοδήματος διαφέρει συστηματικά σε όλες τις υποομάδες του πληθυσμού (π.χ., κατανομή του εισοδήματος, μεγάλου μεγέθους οικογένειες με παιδιά, αστική ή αγροτική κατοικία, επίσημη απασχόληση έναντι εργαζομένων για ίδιο λογαριασμό, κλπ) . Σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι έτσι έχουν τα πράγματα, τα αναφερόμενα στοιχεία σχετικά με τη συχνότητα και το βάθος της φτώχειας είναι

ανακριβή. Προκύπτει επίσης ότι οι τάσεις της φτώχειας μπορεί να είναι μεροληπτικές και, ως εκ τούτου, άκρως παραπλανητικές. Αν δεχτούμε την άποψη ότι η παραγωγή των νοικοκυριών συμβάλλει στο βιοτικό επίπεδο του νοικοκυριού, η αναγνώριση του ελλείμματος χρόνου οδηγεί σε καλύτερη μέτρηση του εισοδήματος και της κατανάλωσης της φτώχειας. Ο εντοπισμός του ελλείμματος χρόνου μπορεί να αποκαλύψει τα τρωτά σημεία που έχουν μέχρι στιγμής παραμείνει κρυμμένα, ενώ επηρεάζουν καθ' όλη τη διάρκεια τους με διαφορετικούς τρόπους διαφορετικά τμήματα του πληθυσμού. Υπάρχουν εναλλακτικές μέθοδοι μέτρησης και ένα καλό παράδειγμα μπορεί να βρεθεί σε μια πρόσφατη δημοσίευση του προγράμματος ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP), η οποία εστιάζεται γύρω από τρεις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Antonopoulos et al. 2012).[12]

Αυτές οι εναλλακτικές μέθοδοι μέτρησης αποκαλύπτουν ότι ένα πολύ ευρύτερο τμήμα του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από τα ελάχιστα όρια του βιοτικού επιπέδου (δηλαδή, αυτά τα τμήματα του πληθυσμού είναι σε χειρότερη θέση από ότι υποδηλώνουν οι επίσημες εκτιμήσεις). Τα συμβατικά μέτρα εδώ μπορεί να αποδειχθούν ανεπαρκή. Με άλλα λόγια, οι παρεμβάσεις για τη μείωση της φτώχειας συγκεκριμένων τμημάτων του πληθυσμού απαιτεί καλά συντονισμένες και όχι απομονωμένες, one-off, παρεμβάσεις. Οι πολιτικές παρεμβάσεις πρέπει να ξεδιπλώνονται ταυτόχρονα έτσι ώστε οι ανισότητες στην αμειβόμενη εργασία (που σχετίζονται με την αγορά εργασίας και την απασχόληση) και στη μη αμειβόμενη εργασία να αντιμετωπίζονται με συνοχή. Το είδος της μεθοδολογίας που χρησιμοποιεί εποικοδομητικά τις έρευνες σχετικά με τη χρήση του χρόνου πρέπει να αποκτήσει μεγαλύτερη προβολή και να γίνει συνήθης πρακτική μεταξύ των στατιστικών υπηρεσιών.

Μη αμειβόμενη εργασία και η μακροοικονομία **Μη αμειβόμενη εργασία στις οικονομικές θεωρίες**

Οι οικονομικές θεωρίες του παρελθόντος απέτυχαν να αναγνωρίσουν την μη αμειβόμενη εργασία ως μέρος του κορμού της οικονομίας. Οι κλασικοί οικονομολόγοι δήλωσαν ότι οι μη αμειβόμενες εγχώριες υπηρεσίες δεν αποτελούσαν μέρος της παραγωγής, επειδή «η παραγωγή λαμβάνει χώρα μόνο στην αγορά». Μια μη αμειβόμενη υπηρεσία μέσα σε ένα σπίτι είναι η κατανάλωση του δεδουλευμένου εισοδήματος. Οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι θεωρούσαν την μη αμειβόμενη εργασία εντός των νοικοκυριών ως δραστηριότητα εκτός του πλαισίου της οικονομίας και, επειδή η μη αμειβόμενη εργασία είναι μη αγοραία εργασία, εργασία των εξαρτώμενων ατόμων και όχι εργασία των τροφοδοτών. Αγοραία εργασία είναι μόνο η εργασία του προστάτη της οικογένειας. Επίσης, η μη αμειβόμενη εργασία δεν είναι οικονομικό αγαθό, επειδή είναι «δωρεάν» και «απεριόριστο».

Ο Simon Kuznets, ο πατέρας των λογαριασμών εθνικών εισοδημάτων, ο οποίος κατάρτισε τους λογαριασμούς εθνικού εισοδήματος για πρώτη φορά (για τις Ηνωμένες Πολιτείες), επίσης κράτησε την μη αμειβόμενη εργασία εκτός των ορίων του εθνικού εισοδήματος, δεδομένου ότι αποτελεί «παραγωγή των νοικοκυριών» και, ως εκ τούτου, δεν είναι μέρος της οικονομίας.

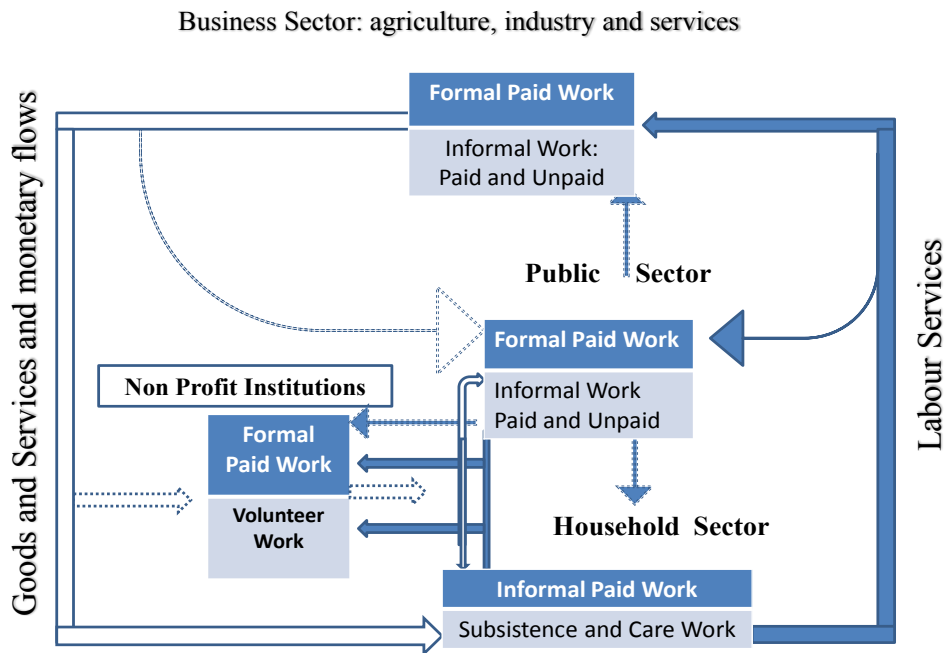
Τα παραπάνω επιχειρήματα για τον αποκλεισμό της μη αμειβόμενης εργασίας από τις κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες δεν είναι αποδεκτές σε μερικούς από τους οικονομολόγους της σημερινής γενιάς, οι οποίοι προσεγγίζουν την μακροοικονομική ρεαλιστικά και λογικά. Πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι εγχώριες μη αμειβόμενες υπηρεσίες δεν είναι απλά η κατανάλωση από τα μέλη του νοικοκυριού, αλλά αντιπροσωπεύουν και την παραγωγή. Επίσης, η μη αμειβόμενη εργασία δεν είναι δωρεάν (έχει κόστος) και δεν είναι απεριόριστη (υπάρχουν όρια στην ικανότητα εργασίας των γυναικών) και, ως εκ τούτου, είναι ένα οικονομικό αγαθό.

Το νοικοκυριό ως μονάδα παραγωγής

Το διάγραμμα 1 (παρακάτω) δείχνει πώς το νοικοκυριό είναι ένας από τους τρεις τομείς της μακροοικονομίας. Δεν είναι ένας προστιθέμενος τομέας ή ένα *afterthought*, αλλά ένα θεμελιώδες δομικό στοιχείο, δομικά αλληλένδετο με τους άλλους δύο τομείς, δηλαδή τον δημόσιο τομέα και την αγορά.

Το διάγραμμα δείχνει επίσης ότι ο τομέας των νοικοκυριών παρέχει στην οικονομία τυπική εργασία, άτυπη εργασία και μη αμειβόμενη εργασία. Αυτή η εργασία παρέχεται στον επιχειρηματικό τομέα και στον δημόσιο τομέα. Και οι δύο αυτοί τομείς αντλούν μορφές τυπικής και άτυπης εργασίας από τον τομέα των νοικοκυριών. Ο τομέας των νοικοκυριών παρέχει επίσης επίσημη μισθωτή εργασία και εθελοντική εργασία σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Παρομοίως, ο επιχειρηματικός τομέας και ο δημόσιος τομέας παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες στον τομέα των νοικοκυριών και σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Ο επιχειρηματικός τομέας παρέχει επίσης αγαθά και υπηρεσίες στον δημόσιο τομέα. Τέλος, ο δημόσιος τομέας παρέχει επίσης υπηρεσίες στον επιχειρηματικό τομέα, στον τομέα των νοικοκυριών, καθώς και σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Το διάγραμμα απεικονίζει ξεκάθαρα τις διασυνδέσεις μεταξύ των τριών βασικών τομέων στη μακροοικονομία.

Το διάγραμμα υπονοεί ότι ο τρόπος με τον οποίον οι άνθρωποι μοιράζουν το χρόνο τους μεταξύ αμειβόμενης (ΣΕΛ) και μη αμειβόμενης εργασίας (μη-ΣΕΛ) θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να γίνει κατανοητή η επίδραση των μακροοικονομικών πολιτικών σε εκείνους που εκτελούν αμειβόμενη εργασία, καθώς και σε εκείνους που εκτελούν μη αμειβόμενη εργασία (Antonopoulos 2009)

Source: Diane Elson (2008)

Η μη αμειβόμενη εργασία ως επιδότηση στην μακροοικονομία

Η σχέση ανάμεσα στον μη-ΣΕΛ τομέα και την υπόλοιπη οικονομία δείχνει ότι το τελευταίο επιδοτεί την μακροοικονομία με πολλαπλούς τρόπους (Antonopoulos και Hirway 2010). Τα νοικοκυριά (μη αμειβόμενη εργασία) παρέχουν αρκετές υπηρεσίες που η κυβέρνηση αναμένεται να προσφέρει στους ανθρώπους. Μερικές από αυτές τις υπηρεσίες περιλαμβάνουν τη φροντίδα και βασικές δημόσιες προμήθειες. Τα νοικοκυριά αναλαμβάνουν τη φροντίδα των ασθενών και των ατόμων με χρόνιες παθήσεις, καθώς και για τους ηλικιωμένους και άτομα με ειδικές ανάγκες, ενώ παρέχουν εκπαίδευση, υγεία και διατροφή για τα παιδιά. Οι εθελοντικές μη αμειβόμενες υπηρεσίες παρέχουν επίσης αυτές τις υπηρεσίες σε άτομα για τα οποία το κράτος υποτίθεται ότι είναι αυτό που έχει την ευθύνη. Όλες αυτές οι μη αμειβόμενες υπηρεσίες έχουν την τάση, συνεπώς, να μειώνουν την επιβάρυνση των δημοσίων οικονομικών. Ελλείψει αυτών των άμισθων υπηρεσιών, το κράτος θα δαπανούσε πολύ μεγαλύτερα ποσά για τις δημόσιες παροχές. Η μη αμειβόμενη εργασία συμπληρώνει επίσης τα κενά στις υποδομές. Για παράδειγμα, η μη αμειβόμενη εργασία περιλαμβάνει το κουβάλημα πόσιμου νερού και καυσόξυλων, μερικές φορές από μεγάλες αποστάσεις, και εξασφαλίζει πρόσβαση σε συχνά απομακρυσμένες βασικές υπηρεσίες, όπως οι υπηρεσίες υγείας. Εν ολίγοις, η μη αμειβόμενη εργασία επιδοτεί το κράτος μέσω παροχών προς τα νοικοκυριά.

Παρομοίως, τα νοικοκυριά επιδοτούν επίσης την αγορά στον τομέα των επιχειρήσεων. Η μη αμειβόμενη εργασία μειώνει το κόστος εργασίας σε μακροοικονομικό επίπεδο. Ο ιδιωτικός τομέας πληρώνει πολύ λιγότερα από ό, τι θα πλήρωνε για να διατηρήσει το ίδιο βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων (δηλαδή, η φθορά των εργαζομένων ή η απομείωση της εργασίας αντιμετωπίζεται από τις μη αμειβόμενες υπηρεσίες των νοικοκυριών). Αυτό αυξάνει τα κέρδη σε μακροοικονομικό επίπεδο, οδηγώντας σε αύξηση της ποσότητας του συσσωρευμένου κεφαλαίου και στην μεγέθυνση της οικονομίας.

Ωστόσο, εξαιτίας αυτής της εμπλοκής σε άμισθη εργασία, το ποσοστό συμμετοχής των μη αμειβόμενων εργαζομένων (γυναίκες) στην αγορά εργασία μειώνεται, συρρικνώνοντας το ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού στην οικονομία (Economic Commission for Latin America and the Caribbean 2007, Hirway 2008). Ένα σημαντικό ποσοστό των γυναικών δεν συμμετέχει στην αγορά εργασίας λόγω των οικογενειακών τους υποχρεώσεων. Δεδομένου ότι αυτό δεν αποτελεί τη βέλτιστη χρήση του εργατικού δυναμικού στην οικονομία, αποτελεί απώλεια για την μακροοικονομία (IMF 2013).

Η άνιση κατανομή της μη αμειβόμενης εργασίας με βάση το φύλο και οι μακροοικονομικές απώλειες

Η συνεισφορά των γυναικών στη συμβατική μακροοικονομία είναι πολύ μικρή, παρά το γεγονός ότι αποτελούν το 50% (ή 48-49%) του πληθυσμού, τόσο όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας όσο και σε σχετικά με το μερίδιό τους σε τομείς υψηλής παραγωγικότητας. Οι γυναίκες συνεισφέρουν στην οικονομία πολύ λιγότερο από τις δυνατότητές τους (IMF το 2013).

Η άνιση επιβάρυνση της μη αμειβόμενης εργασίας στις γυναίκες διαχωρίζει την αγορά εργασίας με βάση το φύλο (IMF 2013, Hirway 2008, Esquivel 2008). Το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας, μαζί με τις κοινωνικές νόρμες και τις παραδόσεις που τη συνοδεύουν, οδηγεί σε χαμηλότερους ρυθμούς συσσώρευσης ανθρωπίνου κεφαλαίου (υγεία, εκπαίδευση, δεξιότητες, κ.λπ.) για τις γυναίκες, που, με τη σειρά τους, περιορίζουν την απόδοση των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Όταν οι περισσότερες γυναίκες εισέρχονται στην αγορά εργασίας, ξεκινούν κουβαλώντας στους ώμους τους το βάρος των ευθυνών της μη αμειβόμενης εργασίας, γεγονός που τείνει να τους αφαιρεί εξαρχής το δικαίωμα σε ίσους όρους ανταγωνισμού. Τα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης/δεξιοτήτων των γυναικών, σε συνδυασμό με τα χαμηλότερα επίπεδα κινητικότητα, οδηγεί σε χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας, καθώς και στον συνωστισμό γύρω από επαγγέλματα χαμηλής παραγωγικότητας, σε χαμηλότερους μισθούς και σε υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. Ο διαχωρισμός και οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών τείνουν να μειώνουν τις προοπτικές τους στην αγορά εργασίας. Οι γυναίκες επιχειρηματίες βιώνουν επίσης εμπόδια στην πραγματοποίηση των στόχων τους λόγω της χαμηλής πρόσβασης που έχουν σε πόρους, πιστώσεις και τεχνολογία (IMF 2013). Εν ολίγοις, ο καταμερισμός της εργασίας στο νοικοκυριό και στην αγορά εργασία με βάση το φύλο δεν επιτρέπει στην

οικονομία να αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητες του εργατικού δυναμικού. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εκτιμά ότι το ΑΕΠ μιας χώρας μπορεί να αυξηθεί σημαντικά εάν αξιοποιηθεί το πλήρες δυνητικό του γυναικείου εργατικού δυναμικού.

Νεοφιλελεύθερες πολιτικές και μη αμειβόμενη εργασία

Έχει υποστηριχθεί ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, μέσω της επίδρασής τους στη μη αμειβόμενη εργασία, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία (Elson 2008). Η Nancy Folbre υποστηρίζει ότι οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές έχουν μεταφέρει το κόστος αυτών των οικονομικών πολιτικών στους ώμους των μη αμειβόμενων εργατών (Folbre και Yoon το 2008). Η Diane Elson υποστηρίζει, επίσης, ότι η επιτυχία των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην αύξηση της οικονομικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται συνήθως με το κόστος των γυναικών, ενώ αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται μακροοικονομικές απώλειες. Για παράδειγμα, η απελευθέρωση του εμπορίου επεκτείνει τις παγκόσμιες αγορές για τα εγχώρια προϊόντα και αυξάνει τον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, αυτό έχει επίσης ως αποτέλεσμα την αναδιάρθρωση της παραγωγής (για ευελιξία) και την αναδιάρθρωση της εργασίας (για ευελιξία και για τη μείωση του κόστους εργασίας). Οι γυναίκες που κουβαλούν το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας ταιριάζουν καλά σε αυτά τα ευέλικτα συστήματα παραγωγής και καταλήγουν να αναλαμβάνουν θέσεις εργασίας (συνήθως στο χαμηλό άκρο της αλυσίδας αξίας) που είναι κακής ποιότητας, δηλαδή, με χαμηλούς μισθούς, κάκιστη ή ανύπαρκτη κοινωνική προστασία, χαμηλό στάτους απασχόλησης και με εν γένει κακούς όρους απασχόλησης. Αυτή η κατάσταση τείνει να αυξάνει το συνολικό φόρτος εργασίας, με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγαλύτερη πίεση χρόνου. Το αποτέλεσμα δεν είναι μόνο η απώλεια ευημερίας για ένα μέρος του εργατικού δυναμικού (συνήθως γυναίκες), αλλά επίσης η εξασθένηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου (των γυναικών) και η υποβέλτιστη αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού στην οικονομία. Τελικά, αυτό μειώνει τα δυνητικά οφέλη για την οικονομία σε μακροπρόθεσμη βάση.

Παρομοίως, όταν οι δημόσιες δαπάνες μειώνονται για την επίτευξη των στόχων του δημοσιονομικού ελλείμματος (όπως γίνεται συχνά από τις κυβερνήσεις για τους στόχους της μακροοικονομικής σταθερότητας), αυτό τείνει να μειώνει τις δαπάνες για την υγεία, την εκπαίδευση και τις δημόσιες υπηρεσίες. Αυτό με τη σειρά του τείνει να αυξάνει το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας για τις γυναίκες. Επιπλέον, καθώς η ιδιωτικοποίηση αυτών των υπηρεσιών τις καθιστά ακριβές, οι υπηρεσίες αυτές εισάγονται στα νοικοκυριά ως μέρος μιας στρατηγικής αντιμετώπισης εν μέρους των γυναικών, μειώνοντας από τη μια μεριά την ευημερία τους και το ανθρωπινό κεφάλαιο/παραγωγικότητα και, από την άλλη, την έλλειψη φροντίδας στην οικονομία. Ωστόσο, αυτές οι αρνητικές συνέπειες περνούν απαρατήρητες λόγω της έλλειψης στοιχείων και δεν αντιμετωπίζονται με κατάλληλες πολιτικές. Με άλλα λόγια, η μεροληπτική άποψη της οικονομίας και η προκατάληψη στη χάραξη πολιτικής οδηγούν σε πολλαπλές στρεβλώσεις στο μακροοικονομικό επίπεδο.

Η ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στην μακροοικονομία

Μπορεί πλέον να υποστηριχθεί ότι η μη-ΣΕΛ εργασία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μακροοικονομίας. Η ΣΕΛ εργασία και η μη-ΣΕΛ εργασία συνδέονται στενά μεταξύ τους και, μαζί, σχηματίζουν τη μακροοικονομία. Αυτές οι κατηγορίες εργασίας δεν συνυπάρχουν σε ξεχωριστά στεγανά διαμερίσματα. Οι δραστηριότητες μετακινούνται από καθεστώς ΣΕΛ σε μη-ΣΕΛ και αντιστρόφως ανάλογα, όχι μόνο για τα νοικοκυριά με διαφορετικά χαρακτηριστικά,[13] αλλά και κάτω από διαφορετικές μακροοικονομικές συνθήκες. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια μιας περιόδου οικονομικής ύφεσης, όταν η απασχόληση και τα εισοδήματα συρρικνώνονται, τα νοικοκυριά τείνουν να αυξάνουν τα επίπεδα της μη αμειβόμενης εργασίας τους ως μια στρατηγική αντιμετώπισης με το να φέρνουν μερικές αμειβόμενες δραστηριότητες μέσα στο νοικοκυριό. Αντιστρόφως, κατά τη διάρκεια της επέκτασης της οικονομίας, όταν η απασχόληση και τα εισοδήματα αυξάνονται, τα νοικοκυριά έχουν την τάση να μειώνουν τις μη αμειβόμενες δραστηριότητες με το να απευθύνονται στην αγορά, καθώς μπορούν πλέον να πληρώνουν γι αυτές τις υπηρεσίες. Αυτή η «αντικυκλική» συμπεριφορά της μη αμειβόμενης εργασίας είναι ένας καλός δείκτης των μακροοικονομικών αλληλεπιδράσεων των δύο κατηγοριών εργασίας. Δεδομένης της περιορισμένης δυνατότητας των γυναικών να προσφέρουν φροντίδα, αυτό ίσως να σημαίνει ότι η οικονομία υπόκειται σε μια κρίση φροντίδας κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης, εκτός και αν υπάρχει μεγάλη κρατική παρέμβαση. Συνεπάγεται, επίσης, ότι υπάρχει μια συνέχεια μεταξύ αμειβόμενης (ΣΕΛ) και μη αμειβόμενης (μη-ΣΕΛ) εργασίας και ότι η μη αμειβόμενη εργασία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εργασία στην οικονομία και οι απλήρωτοι εργαζόμενοι να έχουν κάλυψη με βάση τις υφιστάμενες μακροοικονομικές πολιτικές και τους υφιστάμενους νόμους που διέπουν την εργασία και τις πολιτικές απασχόλησης. Ένα σημαντικό ζήτημα στο πλαίσιο αυτό, ως εκ τούτου, είναι πώς θα ενσωματωθεί η μη αμειβόμενη εργασία στην μακροοικονομία και στις μακροοικονομικές πολιτικές.

Η προσέγγιση των τριπλών σημείων της αναγνώρισης, της μείωσης και της αναδιοργάνωσης της μη αμειβόμενης εργασίας

Η προσέγγιση των τριπλών σημείων της αναγνώρισης, της μείωσης και της αναδιοργάνωσης της μη αμειβόμενης εργασίας για την ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στη μακροοικονομική πολιτική προτάθηκε για πρώτη φορά από την Diane Elson (2008), αλλά θεωρείται πλέον μια καλά αποδεκτή προσέγγιση. Αυτή η προσέγγιση επιχειρεί να ενσωματώσει την μη αμειβόμενη εργασία στην επίσημη οικονομία με τον περιορισμό της και την αναδιοργάνωσή της μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Η ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στη μακροοικονομική πολιτική αναμένεται από τη μία πλευρά να βελτιώσει την αποδοτικότητα του συνολικού εργατικού δυναμικού και να αποκομιστούν από την άλλη ορισμένα μακροοικονομικά οφέλη.

Το πρώτο σημείο της εν λόγω προσέγγισης αναφέρεται στην «αναγνώριση» της μη αμειβόμενης εργασίας, δηλαδή στο να ενταχθεί αυτό το είδος εργασίας στο εθνικό στατιστικό σύστημα. Αυτό θα επιτευχθεί κυρίως μέσω της διεξαγωγής τακτικών ερευνών

σχετικά με τη χρήση χρόνου, που θα συλλέγουν λεπτομερείς και εκτενείς πληροφορίες σχετικά με όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένων των μη αμειβόμενων δραστηριοτήτων. Η «αναγνώριση» της μη αμειβόμενης εργασίας συνεπάγεται (α) την παροχή πληροφοριών σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών και των ανδρών, καθώς και των αγοριών και των κοριτσιών σε διαφορετικές δραστηριότητες συμπεριλαμβανομένων των μη αμειβόμενων δραστηριοτήτων, μαζί με το χρόνο που αφιερώνουν για αυτές τις δραστηριότητες, (β) την παροχή πληροφοριών σχετικά με την τεχνολογία που χρησιμοποιείται στις διάφορες άμισθες (και άλλες) δραστηριότητες συμπεριλαμβανομένου του μόχθου που απαιτείται και το άγχος του χρόνου που βιώνουν οι εργαζόμενοι, (γ) την εκτίμηση των καθοριστικών παραγόντων της φύσης και του μεγέθους της μη αμειβόμενης εργασίας όσον αφορά τον κοινωνικοοικονομικό χαρακτήρα του νοικοκυριού και των ατόμων, και (δ) την ανάδειξη της μοιρασιάς του συνολικού ποσού της φροντίδας μεταξύ κράτους, αγοράς, οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, και του νοικοκυριού. Όλες αυτές οι πληροφορίες βοηθούν στον σχεδιασμό παρεμβάσεων για τη μείωση και την αναδιοργάνωση της μη αμειβόμενης εργασίας.

Το δεύτερο σημείο της προσέγγισης αναφέρεται στη μείωση της μη αμειβόμενης εργασίας, προκειμένου να μειωθεί το ανιαρό και το άκρως κουραστικό μέρος της εργασίας, καθώς και το άγχος του χρόνου των μη αμειβόμενων εργαζομένων. Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους: (1) με τη βελτίωση της τεχνολογίας κάποιου μέρους της εργασίας, προκειμένου να μειωθεί το άκρως κουραστικό μέρος της εργασίας και να βελτιωθεί η παραγωγικότητα της μη αμειβόμενης εργασίας (π.χ., με την αντικατάσταση πρωτόγονων σομπών που χρησιμοποιούν καυσόξυλα για το μαγείρεμα από σόμπες με αυξημένη αποδοτικότητα καυσίμων), (2) μέσω της παροχής υποδομών στήριξης για τη μείωση της αγγαρείας (π.χ., παροχή ύδρευσης δίπλα στον τόπο κατανάλωσης), και (3) κάνοντας τις βασικές υπηρεσίες προσβάσιμες μέσω της βελτίωσης της σύνδεσης (π.χ., καλό οδικό δίκτυο και υπηρεσίες μεταφορών) ή με τη δημιουργία τέτοιων υπηρεσιών σε βολικές τοποθεσίες. Αυτές οι ενέργειες θα απελευθερώσουν τις γυναίκες από το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας και θα μειώσουν το άγχος του χρόνου, προκειμένου να απολαύσουν τον ελεύθερο χρόνο ή να συμμετέχουν σε δραστηριότητες παραγωγικής εργασίας. Στην περίπτωση των παιδιών που κάνουν αυτή τη δουλειά, τα παραπάνω μέτρα θα απελευθερώσουν έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν πλήρως στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Το τρίτο σημείο της προσέγγισης αναφέρεται στην ανακατανομή της μη αμειβόμενης εργασίας εντός του νοικοκυριού και εντός των τεσσάρων θεσμών, που αναφέρθηκαν προηγουμένως στην παρούσα εργασία. Η ανακατανομή της μη αμειβόμενης εργασίας μέσα στο νοικοκυριό απαιτεί αλλαγές στις επικρατούσες πατριαρχικές νόρμες και τα έθιμα. Αυτό το είδος της αναδιανομής είναι απαραίτητο κυρίως για την εξασφάλιση ίσων όρων ανταγωνισμού για τις γυναίκες στην οικονομία, και ιδιαίτερα στην αγορά εργασίας για την επίτευξη της βέλτιστης αποτελεσματικής κατανομής του εργατικού δυναμικού. Ακόμα και αν ένα μέρος της μη αμειβόμενης εργασίας εκτελείται από φορείς εκτός του νοικοκυριού, ένα μέρος της μη αμειβόμενης εργασίας θα παραμείνει για πάντα μέσα στο νοικοκυριό.**[14]** Το κράτος μπορεί να εξετάσει την παροχή κινήτρων που θα ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των ανδρών στην μη αμειβόμενη εργασία.**[15]**

Η ανακατανομή της μη αμειβόμενης φροντίδας μεταξύ άλλων θεσμικών οργάνων φροντίδας απαιτεί τη μετατόπιση κάποιας μη αμειβόμενης εργασίας στην κύρια οικονομία—στην αγορά, στο δημόσιο τομέα ή τον εθελοντικό τομέα (μισθωτή/μη αμειβόμενη). Οι δραστηριότητες της μη αμειβόμενης εργασίας που μπορούν να μετατοπιστούν προς την κύρια οικονομία αποκαλούνται συχνά «κρυφές κενές θέσεις» (Antonopoulos και Fontana 2006), δηλαδή κενές θέσεις που πρέπει να ανήκουν στην επίσημη οικονομία, αλλά είναι κρυμμένες καθώς καλύπτονται ανεπαρκώς από την μη αμειβόμενη εργασία. Το είδος της μη αμειβόμενης εργασίας που μπορεί να μετατοπιστεί προς την κύρια οικονομία θα μπορούσε να είναι: (1) η παιδική φροντίδα, η φροντίδα των παιδιών όταν οι μητέρες εργάζονται ή δεν εργάζονται, δηλαδή τη φροντίδα των βρεφών και των παιδιών, η σίτισή τους και η φροντίδα των άλλων αναγκών τους, και (2) η φροντίδα των ατόμων με αναπηρία, των χρόνιων ασθενών, άλλων ασθενών, των ηλικιωμένων, κλπ. Αυτή η φροντίδα, όταν χορηγείται από τα νοικοκυριά ως μη αμειβόμενη φροντίδα, είναι συχνά ανεπαρκής είτε από την άποψη του χρόνου που αφιερώνεται είτε όσον αφορά την προσφερόμενη ποιότητα, την περιοδικότητα και την αξιοπιστία. Ωστόσο, αν δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας στην επίσημη οικονομία για την παροχή αυτών των φροντίδων, το κράτος μπορεί να διασφαλίσει την σταθερή παροχή επαγγελματικής φροντίδας, από τη μία μεριά, ενώ, από την άλλη, οι μη αμειβόμενοι εργαζόμενοι μπορούν να απελευθερωθούν από το άγχος του χρόνου που προκαλεί το βάρος αυτού του είδους εργασίας. Οι γυναίκες που θα απελευθερωθούν από αυτή την εργασία μπορούν επίσης να συμμετάσχουν σε παραγωγικές δραστηριότητες στην επίσημη οικονομία, οδηγώντας στη βέλτιστη χρήση του εργατικού δυναμικού. Θα πρέπει να επαναλάβουμε ότι δεν πρέπει να μεταφερθεί όλη η μη αμειβόμενη φροντίδα/εργασία στην κύρια οικονομία.

Αυτή η ανακατανομή της φροντίδας που οδηγεί στην αναδιοργάνωση του εργατικού δυναμικού (μισθωτού + μη αμειβόμενου) πρέπει να είναι ένα μέρος του σχεδίου της εθνικής πολιτικής για την εργασία για πολλούς λόγους: τείνει να παρέχει ισότιμους όρους ανταγωνισμού για τις εργαζόμενες γυναίκες στην αγορά εργασίας, δημιουργεί νέες ευκαιρίες αμειβόμενης απασχόλησης στην επίσημη οικονομία, εξασφαλίζει επαγγελματική φροντίδα (και λύνει ένα σημαντικό πρόβλημα γύρω από τα σημερινά κενά στον τομέα της φροντίδας) για όσους τη χρειάζονται, και τείνει να βελτιστοποιεί τη χρήση του εργατικού δυναμικού στην οικονομία.

Μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική αύξηση των δημοσίων δαπανών (όταν στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης πολιτικής γίνονται προσπάθειες να περιοριστούν οι δημόσιες δαπάνες), ενώ μπορεί επίσης να δημιουργήσει πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία με την προσθήκη της αγοραστικής δύναμης στην οικονομία. Ωστόσο, μπορεί να υποστηριχθεί ότι: (1) η δημιουργία θέσεων απασχόλησης στην κύρια οικονομία και η εξασφάλιση επαγγελματικής παιδικής φροντίδας έχουν σημαντικό πολλαπλασιαστικό αντίκτυπο σε μακροοικονομικό επίπεδο,^[16] (Antonopoulos et al. 2014) και (2) ότι ο προϋπολογισμός μπορεί να αυξηθεί ακολουθώντας την αρχή των «μέγιστων διαθέσιμων πόρων»^[17] (Balakrishnan 2011 et al.). Οι αποδόσεις από την αναδιοργάνωση της εργασίας θα αντισταθμίσουν οπωσδήποτε το κόστος.

Η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας στους δορυφορικούς λογαριασμούς

Η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας σε χρήμα είναι μια άλλη προσέγγιση της ενσωμάτωσης της μη αμειβόμενης εργασίας στην κύρια οικονομία. Η αποτίμηση περιγράφει ουσιαστικά την μη αμειβόμενη εργασία σε νομισματικές μονάδες, στην ίδια μονάδα στην οποία αποτιμάται το ΑΕΠ. Αυτό κάνει εφικτό την προβολή αυτής της εργασίας όσον αφορά το μερίδιο της στη συνολική ευημερία της οικονομίας. Η αποτίμηση αναμένεται επίσης να συμβάλει στην εκτίμηση του συνολικού ΑΕΠ για τη διευρυνόμενη μακροοικονομία. Για να το θέσουμε διαφορετικά, αν η οικονομία αποτελείται από τους τρεις τομείς (δηλαδή, το νοικοκυριό, την αγορά και το κράτος), η αποτίμηση βοηθάει στην εκτίμηση των αντίστοιχων εισφορών τους σε μια κοινή μονάδα. Η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας αποτελεί θέμα διαφωνίας στη βιβλιογραφία. Από τη μία πλευρά υπάρχουν μελετητές που υποστηρίζουν ότι η «φροντίδα» είναι κάτι πολύ περισσότερο από «εργασία» και δεν μπορεί να εκφραστεί σε χρηματικούς όρους. Υποστηρίζεται επίσης ότι δεν είναι εύκολο να καθοριστούν οι σωστές τιμές για ορισμένες από τις δραστηριότητες που εκτελούνται ως μη αμειβόμενη εργασία, όπως, για παράδειγμα, τα παραμύθια που λένε οι γονείς στα μικρά παιδιά για να κοιμηθούν (Folbre 2001). Στην πραγματικότητα, η αποτίμηση υπονοεί τη σύγκριση πορτοκαλιών με μήλα, καθώς τα δύο είδη εργασιών εκτελούνται σε εντελώς διαφορετικά περιβάλλοντα, το ένα είδος εργασίας στο ανταγωνιστικό περιβάλλον της αγοράς και το άλλο στο σπίτι, όπου το κέρδος δεν αποτελεί κίνητρο. Υποστηρίζεται επίσης ότι η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας θα διογκώσει τα εισοδήματα, ιδίως των φτωχών, οι οποίοι αφιερώνουν σημαντικό χρόνο σε δραστηριότητες μη αμειβόμενης εργασίας. Αυτό το επιχείρημα δημιουργεί ψευδή εικόνα σχετικά με τα επίπεδα του βιοτικού επιπέδου των φτωχών και του συνολικού βιοτικού επιπέδου στις φτωχές χώρες.

Από την άλλη μεριά, ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι η αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας σε χρηματικούς όρους φέρνει στην επιφάνεια τη συνεισφορά της μη αμειβόμενης εργασίας σε σύγκριση με εκείνη του εθνικού ΑΕΠ. Ο προσδιορισμός της αξίας της μη αμειβόμενης εργασίας δικαιολογεί τις απαιτήσεις που έχουν οι μη αμειβόμενοι εργαζόμενοι στους εθνικούς οικονομικούς πόρους, καθώς τους επιτρέπει να απαιτούν κονδύλια για τη βελτίωση της τεχνολογίας των μέσων που χρησιμοποιούν και των εργασιακών συνθηκών, ακόμα και συνταξιοδοτικές παροχές. Η αποτίμηση προσφέρει επίσης εκτιμήσεις σχετικά με τη συνολική ευημερία της οικονομίας από την άποψη μιας ευρύτερης εκτίμησης του ΑΕΠ και, ως εκ τούτου, φέρνει πλήρως στην επιφάνεια το θέμα της μη αμειβόμενης εργασίας των γυναικών (Collas-Monsod 2010). Τέλος, υποστηρίζεται επίσης ότι η σύγκριση των εκτιμήσεων για το ΑΕΠ των διαφόρων χωρών σήμερα (χωρίς την προσθήκη της αξίας της μη αμειβόμενης εργασίας) είναι σαν να συγκρίνουμε μήλα με πορτοκάλια, καθώς ορισμένες χώρες εξαιρούν τις εγχώριες υπηρεσίες (όταν είναι μη αμειβόμενες), ενώ άλλες χώρες (οι πλουσιότερες χώρες) περιλαμβάνουν τις ίδιες υπηρεσίες στο εθνικό εισόδημα όπως τιμολογούνται στην αγορά (Sharma 2012). Για να γίνουν συγκρίσιμα τα ΑΕΠ των διαφόρων χωρών, είναι αναγκαία η συγχώνευση του συμβατικού ΑΕΠ με την αξία της μη αμειβόμενης εργασίας, αν όχι σήμερα, τότε σε μεταγενέστερο στάδιο.

Τα επιχειρήματα υπέρ της αποτίμησης φαίνονται να είναι ισχυρότερα από μακροοικονομική άποψη. Αρκετοί παγκόσμιοι οργανισμοί και παγκόσμιες διασκέψεις κορυφής συνέστησαν την αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας (UN 1993 και 2008, UNDP 1995, ILO 2013, Beijing Platform for Action 1995). Το επιχείρημα ότι η αποτίμηση θα διογκώσει τα εισοδήματα των φτωχών και το εθνικό ΑΕΠ δεν φαίνεται να ισχύει για τους εξής λόγους: πρώτον, τα ΑΕΠ των διαφόρων χωρών θα είναι συγκρίσιμα μόνο όταν όλες οι χώρες προσθέσουν την αξία της μη αμειβόμενης εργασίας στο επεκταμένο ΑΕΠ, και, δεύτερον, ένας από τους κύριους στόχους της κατάρτισης των λογαριασμών εθνικού εισοδήματος είναι επίσης να μελετηθεί η δομή της οικονομίας—το υψηλότερο μερίδιο του ΑΕΠ από την μη αμειβόμενη εργασία θα θεωρηθεί σίγουρα πρόβλημα για τις φτωχές χώρες.

Ωστόσο, θα πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί σχετικά με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται για την αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας. Η πιο κοινή προσέγγιση επί του παρόντος για την αποτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας φαίνεται να είναι η *input method*, κάτω από τη οποία το συστατικό της εργασίας της μη αμειβόμενης εργασίας αποτιμάται με διαφορετικούς μισθούς στην αγορά (Fukami 2000, Hitoshi 2000, Nath 2003, Budlender και Brathaug 2000, Eun και Ryu 2012), όπως οι μισθοί των οικονόμων, οι εξειδικευμένοι μισθοί ή το κόστος ευκαιρίας.[18] Αν και η συζήτηση σχετικά με τους μισθούς βρίσκεται σε εξέλιξη, έχει πλέον συνειδητοποιηθεί ότι η *input method* είναι ανεπαρκής, δεδομένου ότι δεν δίνει προσοχή στην παραγωγικότητα του απλήρωτου χρόνου.[19] Η άλλη προσέγγιση που προτείνεται είναι η *output method*, στη οποία η απλήρωτη χρήση χρόνου μετατρέπεται σε *outputs* (για παράδειγμα, ο αριθμός των παραγόμενων γευμάτων, ο αριθμός των πλυμένων ρούχων, τα δωμάτια που καθαρίστηκαν, κ.λπ.), και η αξία υπολογίζεται χρησιμοποιώντας τις σχετικές τιμές της αγοράς. Αν και η προσέγγιση *output* φαίνεται να είναι πιο λογική, έχει ανακαλυφθεί ότι είναι αδέξια, καθώς δεν είναι πάντα εύκολο να μετατραπούν όλες οι μη αμειβόμενες υπηρεσίες σε προϊόντα.

Η αποδεκτή μέθοδος προς το παρόν είναι η συστηματική συλλογή δορυφορικών λογαριασμών για τις μη αμειβόμενες υπηρεσίες των νοικοκυριών. Γενικά, οι δορυφορικοί λογαριασμοί αντιμετωπίζουν την ανάγκη να επεκταθεί η αναλυτική ικανότητα των εθνικών λογιστικών προτύπων για επιλεγμένους τομείς κοινωνικής ανησυχίας με ευέλικτο τρόπο, χωρίς να επιβαρυνθεί υπερβολικά ή να διαταραχθεί το κεντρικό σύστημα (UN 1993, 2008). Ο δορυφορικός λογαριασμός της μη αμειβόμενης εργασίας αποτελεί επέκταση του συστήματος εθνικών λογαριασμών πέρα από τα συμβατικά του όρια. Πειραματίζεται με νέες ιδέες και μεθόδους και παρέχει μια ευρύτερη άποψη για τους λογαριασμούς των εθνικών εισοδημάτων. Όταν η μεθοδολογία αυτών των λογαριασμών οριστικοποιηθεί και σταθεροποιηθεί, οι λογαριασμοί αυτοί αναμένεται να συγχωνευθούν με τους κύριους λογαριασμούς.

Αν και αρκετοί μελετητές έχουν συμβάλει στην οικοδόμηση της μεθοδολογίας για τον υπολογισμό των άμισθων υπηρεσιών στους δορυφορικούς λογαριασμούς, μέχρι στιγμής δεν έχει επιτευχθεί συμφωνία για μια γενική μεθοδολογία (Eurostat 2013, Hamunen et al 2012, Holloway et al 2002, Harvey και Mukhopadhyay 1996, Ironmonger και Sourourmas 2009). Ως αποτέλεσμα, το έργο της αποτίμησης μπορεί να θεωρηθεί ως

«έργο σε εξέλιξη». Εν ολίγοις, η εκτίμηση της μη αμειβόμενης εργασίας σε χρήμα έχει κάποια πλεονεκτήματα όσον αφορά την ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στην κύρια οικονομία. Το έργο της ενσωμάτωσης της μη αμειβόμενης εργασίας στην κύρια οικονομία με τη συλλογή δορυφορικών λογαριασμών παραμένει σε εκκρεμότητα.

Αν και η αποτίμηση είναι απαραίτητη, υπάρχει επίσης ανάγκη να προχωρήσουμε πέρα από την αποτίμηση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αποτίμηση δεν έχει εντάξει πλήρως την μη αμειβόμενη εργασία στη χάραξη πολιτικής, δεδομένου ότι διατηρεί την μη αμειβόμενη εργασία ξεχωριστά από την μισθωτή εργασία. Αυτό δείχνει τη σημασία της εθελοντικής εργασίας όσον αφορά τη συνεισφορά της στη συνολική ευημερία. Ωστόσο, δεν βοηθά στο να μας δείξει πώς αυτός ο υποδεέστερος και οπισθοδρομικός τομέας της μη αμειβόμενης οικονομίας μπορεί να ενσωματωθεί στην κύρια οικονομία κατά τέτοιο τρόπο ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας και η παραγωγικότητά του ή τουλάχιστον πώς μπορεί να γίνει μέρος της χάραξης και της εφαρμογής της πολιτικής. Επίσης, η αποτίμηση δεν δείχνει πώς μπορεί να ανακαταταξιωθεί αυτό το είδος εργασίας. Υπάρχει ανάγκη να αναπτυχθεί μια προσέγγιση που ενσωματώνει την μη αμειβόμενη εργασία στην μακροοικονομική πολιτική έτσι ώστε να αντιμετωπιστεί η μη αμειβόμενη εργασία ως αναπόσπαστο συστατικό της μακροοικονομίας.

Η ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στον σχεδιασμό και την εποπτεία των μακροοικονομικών πολιτικών

Για να ενσωματωθεί η μη αμειβόμενη εργασία στην μακροοικονομική πολιτική, ένα σημαντικό μακροοικονομικό ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι η εννοιολογική και εμπειρική κατανόηση της δυναμικής της διασύνδεσης μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Μερικά από τα σημαντικά θεωρητικά ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν προκειμένου να κατανοήσουμε την εκτεταμένη μακροοικονομική που περιλαμβάνει τόσο την αμειβόμενη όσο και την μη αμειβόμενη εργασία είναι τα εξής: Ποιοι είναι οι καθοριστικοί παράγοντες της φύσης και της έκτασης της μη αμειβόμενης εργασίας; πώς συνδέονται αυτοί οι καθοριστικοί παράγοντες με την μακροοικονομία; και, πώς μεταβάλλεται η δυναμική αυτής της διασύνδεσης με την πάροδο του χρόνου; Όπως το έθεσε η Luisella Goldschmidt-Clermont, η στέρεη θεωρητική εργασία είναι απαραίτητη για την κατανόηση των διασυνδέσεων μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας προκειμένου να λάβουμε μια σαφή εικόνα της δυναμικής της διευρυνόμενης μακροοικονομίας (Goldschmidt-Clermont 1989). Το ΔΝΤ έχει επίσης τονίσει τη σημασία της απόκτησης μιας υγιούς κατανόησης όσον αφορά τη σχέση μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Για κάποιο λόγο, όμως, δεν έχει γίνει πολύ δουλειά πάνω σε αυτόν τον τομέα.

Στο εμπειρικό επίπεδο, διάφορες προσεγγίσεις έχουν προταθεί από διαφορετικούς μελετητές. Μια προσέγγιση που συχνά συνιστάται από τους μελετητές για την αντιμετώπιση της ενσωμάτωσης της μη αμειβόμενης εργασίας στον σχεδιασμό και την εποπτεία των μακροοικονομικών πολιτικών είναι η ανάλυση, εννοιολογικά και εμπειρικά, του αντίκτυπου των μακροοικονομικών πολιτικών στην αμειβόμενη και μη αμειβόμενη εργασία. Το ΔΝΤ έχει επίσης ενσωματώσει στα μελλοντικά του σχέδια την ανάλυση του

αντίκτυπου των μακροοικονομικών πολιτικών στην μη αμειβόμενη εργασία και τις ανισότητες μεταξύ των φύλων (IMF 2013). Παρομοίως, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας επίσης συνιστά την ανάλυση της μη αμειβόμενης εργασίας και της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και των μακροοικονομικών συνεπειών της ως μέρος του «Centenary Initiatives on Women at Work» (ILO 2014).

Η επίδραση των μακροοικονομικών πολιτικών στην αμειβόμενη εργασία συνήθως λαμβάνεται υπόψη στις αναλύσεις των φορέων της χάραξης πολιτικής, όμως δεν συμβαίνει το ίδιο και με την επίδραση των μακροοικονομικών πολιτικών στην μη αμειβόμενη εργασία, καθώς δεν συμπεριλαμβάνεται είτε στην ανάλυση είτε στη χάραξη πολιτικής. Αρκετές μελέτες σε αυτόν τον τομέα έχουν δείξει ότι οι μακροοικονομικές ή τομεακές πολιτικές έχουν διαφορετικές επιπτώσεις στην αμειβόμενη και μη αμειβόμενη εργασία. Για παράδειγμα, οι πολιτικές λιτότητας που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση μιας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης τείνουν να μειώνουν τις δαπάνες στον κοινωνικό τομέα, πράγμα που αυξάνει το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας στις γυναίκες, μειώνοντας τα επίπεδα ευημερίας των γυναικών καθώς και την παραγωγικότητα. Η πολιτική της απελευθέρωσης του εμπορίου, η οποία προάγει την οικονομική ανάπτυξη, οδηγεί στην προώθηση της «ευελιξίας» στην αγορά εργασίας και τελικά καταλήγει στην προώθηση της οικιακής παραγωγής, που γίνεται συνήθως από τις γυναίκες. Αυτό αυξάνει το βάρος της αμειβόμενης και της μη αμειβόμενης εργασίας για τους εν λόγω εργαζόμενους, ενώ συχνά αυξάνει τον χρόνο εργασίας των παιδιών (με ή χωρίς αμοιβή). Κατά συνέπεια, οι γυναίκες βιώνουν από τη μία μεριά το άγχος του χρόνου και την απαξίωση της ενέργειάς τους (και της παραγωγικότητας), ενώ από την άλλη μεριά τα παιδιά βιώνουν δυσχέρειες που οδηγούν στην απώλεια της παιδικής ηλικίας, στη μη βέλτιστη ανάπτυξη και σε ανεπαρκή φροντίδα. Αρκετές άλλες μελέτες που έχουν διεξαχθεί από ερευνητές στο πλαίσιο των οικονομικών κρίσεων και της επιβολής των πολιτικών λιτότητας, εμπορικών πολιτικών, κλπ., έχουν παραγάγει παρόμοια αποτελέσματα (Antonopoulos 2014).**[20]** Μια σημαντική συνέπεια όλων των παραπάνω είναι ότι οι σχεδιαστές πολιτικής τείνουν να ακολουθούν λάθος δρόμο όσον αφορά τον σχεδιασμό και την εποπτεία των μακροοικονομικών πολιτικών όταν η μη αμειβόμενη εργασία δεν συμπεριλαμβάνεται στην ανάλυση της οικονομικής πολιτικής.

Η ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας στην ανάλυση και χάραξη πολιτικής για την αγορά εργασίας

Όπως είδαμε παραπάνω, η υποδεέστερη θέση των εργαζομένων γυναικών στην αγορά εργασίας δεν μπορεί να αναλυθεί ικανοποιητικά χωρίς μελέτη στους περιορισμούς που έχει η μη αμειβόμενη εργασία που εκτελούν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η φύση της μη αμειβόμενης εργασίας που εκτελούν οι γυναίκες έχει σημαντική επιρροή στη συμμετοχή και στο χρόνο που δαπανούν σε δραστηριότητες της αγοράς εργασίας. Επηρεάσει επίσης την επιλογή της εργασίας τους, την κινητικότητά τους και άλλους όρους εργασίας. Είναι απαραίτητο, ως εκ τούτου, να συμπεριλάβουμε τη μη αμειβόμενη εργασία στην ανάλυση πολιτικής για να μπορούμε να έχουμε καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας των αγορών εργασίας, για να μπορούμε να μελετήσουμε καλύτερα τις ανισότητες μεταξύ των φύλων στην αγορά εργασίας, για να μπορούμε να μελετήσουμε

καλύτερα τα ζητήματα γύρω από την απασχόληση και την ανεργία, και για να μπορούμε να σχεδιάσουμε πολιτικές γύρω από αυτόν τον τομέα.

Είναι σημαντικό προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η χρήση του συνολικού εργατικού δυναμικού (με ή χωρίς απολαβές) στην οικονομία να δούμε ότι διορθώνεται η κατάσταση του καταμερισμού της εργασίας στο σπίτι και στην αγορά εργασίας με βάση το φύλο, έτσι ώστε να υπάρχουν ισότιμοι όροι ανταγωνισμού για όλους τους εργαζόμενους. Όπως προαναφέρθηκε, οι μη αμειβόμενοι εργαζόμενοι αποτελούν το τμήμα του εργατικού δυναμικού που έχει μείνει πίσω λόγω των ενσωματωμένων αδυναμιών του, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται το πλήρες δυναμικό του εργατικού δυναμικού. Είναι σημαντικό, λοιπόν, να μειωθεί και να ελαχιστοποιηθεί ο αριθμός των εργαζομένων σε αυτόν τον τομέα με τη μείωση της εν λόγω εργασίας (μέσω της βελτίωσης της τεχνολογίας γύρω από αυτό το είδος εργασίας και της διευκόλυνσής της μέσω κατάλληλων υποδομών) και της μεταβίβασης ενός μέρους αυτής της εργασίας στην κύρια οικονομία. Η αναδιοργάνωση του εργατικού δυναμικού μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας που προτείνεται είναι απαραίτητη για τη βελτιστοποίηση της χρήσης του εργατικού δυναμικού στην οικονομία. Επαναλαμβάνουμε, είναι επίσης απαραίτητο να δούμε ότι ο καταμερισμός της εργασίας μεταξύ αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας βασίζεται στην ελεύθερη επιλογή των εργαζομένων και όχι στις πατριαρχικές αξίες, καθώς οι πατριαρχικές αξίες μπορεί να περιορίσουν την είσοδο του πιο αποδοτικού και παραγωγικού τμήματος του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας.

Για να αντιμετωπιστούν τα μειονεκτήματα των εργαζομένων στην αγορά εργασίας, οι οποίοι έχουν επίσης την ευθύνη της διαχείρισης των εγχώριων υπηρεσιών στο σπίτι, αρκετές πολιτικές έχουν διατυπωθεί από τις κυβερνήσεις (Hirway 2008), όπως (1) η παροχή χρονικής ευελιξίας προς τους εργαζόμενους (θέσεις εργασίας μερικής απασχόλησης, συμπιεσμένη εργασία, κλιμάκωση ωραρίων, κλπ) για να μπορούν οι μη αμειβόμενοι εργαζόμενοι (κυρίως οι γυναίκες) να διαχειρίζονται παράλληλα δραστηριότητες μη αμειβόμενης και αμειβόμενης εργασίας, (2) η μείωση της απόστασης μεταξύ της αγοράς εργασίας και της κατοικίας (που επιτρέπει την εργασία από το σπίτι), (3) η οικονομική βοήθεια κατά τη διάρκεια τοκετού και της άδειας μετ' αποδοχών για τη φροντίδα των βρεφών και των παιδιών (επιδόματα μητρότητας, έξτρα άδεια, παρατεταμένη άδεια άνευ αποδοχών, κλπ), (4) οικονομικά κίνητρα από την άποψη της πίστωσης φόρου και επιδομάτων, καθώς και την παροχή κοινωνικών δικαιωμάτων που συνδέονται με την φροντίδα όπως τα ατομικά συνταξιοδοτικά δικαιώματα ή τα συμπληρωματικά συνταξιοδοτικά δικαιώματα για το διάστημα που ένα άτομο βρισκόταν εκτός αγοράς εργασίας, (5) η δημιουργία εγκαταστάσεων παιδικής μέριμνας, βρεφονηπιακών σταθμών, μεσημεριανά γεύματα στα σχολεία, κλπ., (6) κίνητρα για τους εργοδότες που απασχολούν γυναίκες (ιδιαίτερα για γυναίκες που επανεπεντάσσονται στην αγορά εργασίας), και (7) ειδική εκπαίδευση, επανακατάρτιση και προγράμματα δεξιοτήτων για τις γυναίκες. Οι πολιτικές αυτές στοχεύουν στο να βοηθήσουν τους μη αμειβόμενους εργάτες να διαχειρίζονται τόσο δραστηριότητες αμειβόμενης και μη αμειβόμενης εργασίας. Επίσης, αναμένεται να διατηρήσουν και να αυξήσουν τα ποσοστά συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας έτσι ώστε να

αξιοποιηθεί πλήρως το εργατικό δυναμικό ανάμεσα στις γυναίκες προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η οικονομική ανάπτυξη.

Το ΔΝΤ υποστηρίζει ότι η αύξηση των ποσοστών συμμετοχής των γυναικών είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις οικονομίες όπου τα συνολικά ποσοστά συμμετοχής του εργατικού δυναμικού μειώνονται λόγω της γήρανσης του πληθυσμού. Επαναλαμβάνουμε ότι οι γυναίκες με απολαβές στην αγορά εργασίας αναμένεται να προσφέρουν καλύτερη φροντίδα στα παιδιά τους όσον αφορά την εκπαίδευση και την υγεία. Και αυτό είναι επίσης ένα μακροοικονομικό κέρδος (IMF 2013). Ωστόσο, είναι σημαντικό να βεβαιωθούμε ότι αυτά τα στηρίγματα και οι υποδομές αντιμετωπίζουν ως ίσους τις μητέρες και τους πατέρες. Σε αντίθετη περίπτωση, όπως συμβαίνει σήμερα, όλες αυτές οι πολιτικές θα ενισχύσουν μόνο το ρόλο της φροντίδας εκ μέρους των γυναικών, περιορίζοντας την ελευθερία τους στην αγορά εργασίας.

Ένα άλλο σχετικό θέμα είναι ότι ο σχεδιασμός πολιτικών για την απασχόληση των γυναικών, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών για τη δημιουργία δεξιοτήτων, θα πρέπει να εξασφαλίζει ότι οι επιπτώσεις τους στην μη αμειβόμενη εργασία αντιμετωπίζονται με κατάλληλες διατάξεις που θα επιτρέψουν την ισότητα των ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας. Για τα προγράμματα ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας, για παράδειγμα, είναι απαραίτητο να δοθεί προσοχή στους ειδικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να έχουν ίση πρόσβαση σε περιουσιακά στοιχεία, πίστωση, τεχνολογία, και άλλα inputs. Παρομοίως, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι εάν δεν συμπεριληφθεί σε αυτούς τους σχεδιασμούς η μη αμειβόμενη εργασία, η αποτελεσματικότητα κάθε είδους ενεργών μέτρων για την αγορά εργασίας θα μειωθεί, όπως η ανάπτυξη των δεξιοτήτων ή η απασχόληση των γυναικών, καθώς οι γυναίκες απλά δεν έχουν το χρόνο να συμμετέχουν σε τέτοιες δραστηριότητες. Αν δεν συμμετέχουν σε αυτές τις δραστηριότητες, το αποτέλεσμα θα μπορούσε κάλλιστα να είναι ότι τα παιδιά θα επωμιστούν μεγαλύτερο βάρος στην εκτέλεση της μη αμειβόμενης εργασίας.

Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Είναι σαφές ότι η εφαρμογή αυτών των διαφορετικών προσεγγίσεων απαιτεί μια καλή βάση δεδομένων (συμπεριλαμβανομένης της τακτικής παραγωγής ποιοτικών στατιστικών χρήσης χρόνου) και κατάλληλα αναλυτικά εργαλεία για την ανάλυση των δεδομένων. Αν και αυτή η παρουσίαση δεν ασχολείται με τα ζητήματα που αφορούν τα δεδομένα, θα αρκεί η διαπίστωση ότι απαιτείται πολλή δουλειά για την παραγωγή στοιχείων καλής ποιότητας, καθώς και για την ανάπτυξη νέων αναλυτικών εργαλείων για την καλή χρήση των δεδομένων.[21] Η απόφαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας στο 19^ο Διεθνές Συνέδριο Στατιστικολόγων της Εργασίας είναι μια καλή αρχή προς αυτή την κατεύθυνση.

Εν κατακλείδι, έχει έρθει η ώρα για την οικονομική ανάλυση και την οικονομική πολιτική, συμπεριλαμβανομένης της μακροοικονομίας, να υιοθετήσουν μια ευρύτερη άποψη της οικονομίας. Χωρίς την ενσωμάτωση της μη αμειβόμενης εργασίας, θα συνεχίσουμε να

έχουμε μεροληπτική και λανθασμένη μακροοικονομική. Έχει έρθει επίσης η ώρα για τα οικονομικά της εργασίας να ενσωματώσουν την μη αμειβόμενη εργασία στην ανάλυση της εργασίας και της απασχόλησης για τη διαμόρφωση ρεαλιστικών προτάσεων πολιτικής για την αγορά εργασίας και την απασχόληση.

Σημειώσεις

1. Το Σύστημα Εθνικών Λογαριασμών (ΣΕΛ) είναι το διεθνώς συμφωνημένο πρότυπο συστάσεων για τον τρόπο κατάρτισης των μετρήσεων της οικονομικής δραστηριότητας σύμφωνα με τις αυστηρές λογιστικές συμβάσεις βασισμένες σε οικονομικές αρχές (UN 2008). Αυτό το έγγραφο ορίζει το «όριο παραγωγής», το οποίο καθορίζει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στους λογαριασμούς εθνικού εισοδήματος. Το όριο είναι επίσης γνωστό ως το όριο του ΣΕΛ.
2. Η μη-ΣΕΛ εργασία ορίζεται ως κάθε εργασία που εκτελείται εκτός των ορίων παραγωγής που μπορεί να ανατεθεί σε τρίτους.
3. Συχνά, οι εκτιμήσεις για το εθνικό εισόδημα δεν ακολουθούν το «όριο παραγωγής» λόγω μεθοδολογικών προβλημάτων ή λόγω της έλλειψης των απαιτούμενων δεδομένων.
4. Η συγκεκριμένη μελέτη των 15 ευρωπαϊκών χωρών από τους Folbre και Yoon δείχνει ότι, αν και ο χρόνος που δαπανάται για τη συντήρηση των νοικοκυριών μειώθηκε με την πάροδο του χρόνου, ο συνολικός χρόνος που δαπανάται σε δραστηριότητες μη-ΣΕΛ εργασίας δεν μειώθηκε μακροπρόθεσμα, επειδή ο χρόνος που αφιερώνεται για τη φροντίδα των παιδιών και άλλων μελών στην οικογένεια αυξήθηκε σε μακροπρόθεσμη βάση. Ως εκ τούτου, δεν εντοπίζεται καμία μείωση του χρόνου που αφιερώνεται σε δραστηριότητες μη-ΣΕΛ εργασίας μακροπρόθεσμα, αν και ο χρόνος που αφιερώνεται για τη συντήρηση των νοικοκυριών μειώθηκε σε κάποιο βαθμό.
5. Όταν ένας εργαζόμενος επιστρέφει το βράδυ στο σπίτι του, χρειάζεται τροφή, καθαρά ρούχα, καθαρό σπίτι, κοκ., έτσι ώστε να μπορεί να αναζωογονηθεί και να είναι σε θέση να επιστρέψει στη δουλειά του την επόμενη μέρα. Η μη αμειβόμενη εργασία, συνεπώς, αντιμετωπίζει τη φθορά της εργασίας, δηλαδή την απαξίωση της εργασίας.
6. Τα στοιχεία χρήσης χρόνου δείχνουν ότι οι γυναίκες ξοδεύουν 40-500% περισσότερο χρόνο σε μη αμειβόμενη μη-ΣΕΛ εργασία (Hirway 2005, Antonopoulos 2009)
7. Συνολικά, περίπου 40-60% των χωρών του παγκόσμιου νότου έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον μία έρευνα χρήσης χρόνου. Από αυτές, λιγότερο από το 3% των χωρών έχουν εντάξει έρευνες χρήσης χρόνου στα εθνικά στατιστικά συστήματά τους.
8. Το σκληρό μονότονο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει δραστηριότητες που είναι επίπονες και χρονοβόρες. Για παράδειγμα, οι γυναίκες στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής δαπανούν

σημαντικό χρόνο κουβαλώντας νερό, συλλέγοντας καυσόξυλα, τροφή και άλλα ελεύθερα αγαθά ή κάνοντας μίζερες δουλειές στην πόλη.

9. Όπως φαίνεται παραπάνω, οι προσθήκες της μη εμπορευματικής εργασίας στο όριο ΣΕΛ περιλαμβάνουν την παραγωγή αγαθών για ίδια κατανάλωση, τη γεωργία της αυτοσυντήρησης, την αυτοκατανάλωση ιδιόκτητης οικίας, κ.λπ.

10. Αυτό εξηγείται αργότερα στην παρούσα εργασία.

11. Η μελέτη της Hirway έχει δείξει ότι λόγω του άγχους του χρόνου που προκαλείται από την αμειβόμενη και μη αμειβόμενη εργασία, οι φτωχοί, και ιδιαίτερα οι φτωχές γυναίκες, δεν έχουν πολύ χρόνο στη διάθεσή τους για εκπαίδευση/δεξιότητες, αυτοβελτίωση, κοινωνική δικτύωση ή ακόμα και για ξεκούραση. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν λίγα περιθώρια για να αποδράσουν από την παγίδα της φτώχειας (Hirway 2010).

12. Antonopoulos et al. 2012. *The Interlocking of Time and Income Deficits: Revisiting Poverty Measurement, Informing Policy Responses*. UNDP, Regional Service Centre for Latin America and the Caribbean, Panama.

13. Το μέγεθος και η φύση της μη αμειβόμενης εργασίας σε επίπεδο νοικοκυριών τείνουν να εξαρτώνται από το εισόδημα του νοικοκυριού, τη διάρθρωση, το μέγεθος και τη σύνθεση των νοικοκυριών, την παρουσία ηλικιωμένων, ασθενών ή αναπήρων ατόμων στο νοικοκυριό, επικρατούσες κοινωνικές νόρμες, κ.λπ.

14. Όπως έχει πει η Nancy Folbre, αυτό το είδος εργασίας είναι που κρατά την οικογένεια μαζί και καλλιεργεί τις κοινωνικές αξίες.

15. Το κράτος μπορεί να παρέχει άδεια πατρότητας, ειδικά κίνητρα αν οι άνδρες συμμετέχουν στη φροντίδα των παιδιών, κλπ. Δηλαδή, μερικά μέτρα που ενθαρρύνουν τους άνδρες να έχουν μερίδιο στην μη αμειβόμενη εργασία για τη μείωση του όγκου της μη αμειβόμενης εργασίας των γυναικών.

16. Η ανάλυση των συγγραφέων βασισμένη στην κοινωνική λογιστική (SAM) δείχνει ότι αυτό το θετικό πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα είναι από την άποψη της απασχόλησης, του εισοδήματος και της παραγωγής.

17. Οι πόροι του κράτους εξαρτώνται από (1) δαπάνες, ενίσχυση (aid) και φορολογία, (2) δάνεια και ελλείμματα, (3) νομισματικό χώρο που καθορίζεται από τις πολιτικές της Κεντρικής Τράπεζας που επηρεάζουν τους τόκους, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, τα συναλλαγματικά αποθέματα, κ.λπ. Αν οι νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές χρησιμοποιούνται ως κύρια εργαλεία για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης, τότε είναι εφικτό να απομακρυνθεί το κράτος από τα περιορισμένα πεδία εφαρμογής και να βρει πόρους για αναπτυξιακούς στόχους (Balakrishnan et al. 2011). Μερικά από τα άλλα μέσα για την εύρεση εθνικών οικονομικών πόρων είναι η μείωση των αμυντικών δαπανών, η εξάλειψη των κακών επιδοτήσεων (δηλαδή ο ευνοιοκρατικός καπιταλισμός)

και ο εντοπισμός μαύρου χρήματος—τρεις πηγές που μπορούν να δημιουργήσουν τεράστια κεφάλαια—δίνοντας προτεραιότητα στους αναπτυξιακούς στόχους και στην ανάλογη μεταβολή των δαπανών. Ένας προϋπολογισμός που ανταποκρίνεται στο ζήτημα της ισότητας των φύλων μπορεί εδώ να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο, καθώς επίσης η αύξηση των φορολογικών συντελεστών για τον πλούτο και τα εισοδήματα, ενώ ο δανεισμός και η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων μπορούν επίσης να συμβάλουν στην εύρεση οικονομικών πόρων, καθώς και η πρόσβαση σε κεφάλαια από χρηματοδοτικούς φορείς (Hirway 2014a).

18. Τα επίπεδα των μισθών που χρησιμοποιήθηκαν στον υπολογισμό της αξίας του μη αμειβόμενου χρόνου είναι (1) οι μισθοί των οικονόμων, (β) τα επίπεδα των ειδικών μισθών—για παράδειγμα ο μισθός ενός μάγειρα για το χρόνο μαγειρέματος, ο μισθός κάποιου για το χρόνο πλύσης, κλπ., και (3) το κόστος ευκαιρίας, όπου το επίπεδο των μισθών καθορίζεται με βάση τον μισθό που το αμειβόμενο άτομο είναι πιθανό να λάβει ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης/ δεξιοτήτων που διαθέτει και άλλες τυπικές γνώσεις. Έχει παρατηρηθεί ότι το επίπεδο του μισθού των οικονόμων διαμορφώνει τη χαμηλότερη αξία της μη αμειβόμενης εργασίας, ενώ το κόστος ευκαιρίας την υψηλότερη αξία της μη αμειβόμενης εργασίας.

19. Ωστόσο, καθώς η χρήση χρόνου είναι επεκτεινόμενη, με την έννοια ότι ο χρόνος που δαπανάται για μια δραστηριότητα εξαρτάται από τον διαθέσιμο χρόνο (μια νοικοκυρά μπορεί να ξοδέψει δύο ή περισσότερες ώρες για το μαγείρεμα, ενώ μια εργαζόμενη γυναίκα μπορεί να ξοδέψει λιγότερο από μία ώρα) και την τεχνολογία (το μαγείρεμα με ένα πρωτόγονο φούρνο μπορεί να χρειαστεί περισσότερο χρόνο από ό,τι το μαγείρεμα σε μια ηλεκτρική κουζίνα), δεν αντικατοπτρίζει την παραγωγικότητα του χρόνου και, ως εκ τούτου η input method δεν είναι αποδεκτή για την αποτίμηση των δραστηριοτήτων σε μη-ΣΕΛ εργασία.

20. Δείτε το *Gender Perspective and Gender Impacts of the Global Economic Crisis*, edited by Rania Antonopoulos, New York: Rutledge 2014.

21. Hirway Indira (2014b), *The Future of Time Use Research*, presentation in the plenary Panel at the 36th Annual Conference of International Association for Time Use Research in Turku, Finland.

Πηγές

Antonopoulos, R. (2009) “The Unpaid Care Work–Paid Work Connection.” International Labour Office, Policy Integration and Statistics Department—Geneva: ILO. Working Paper No. 86.

_____ (2014) *Gender Perspectives and Gender Impacts of the Global Economic Crisis*. New York: Routledge

Antonopoulos, R. and M. Fontana (2006) "Hidden Vacancies." Paper presentation at Levy Economics Institute conference *Employment Guarantee Policies: Theory and Practice*. The Levy Economics Institute of Bard College, Oct. 13–15. Annandale-on-Hudson, New York.

Antonopoulos, R. and I. Hirway (2010) "Unpaid Work and the Economy: Gender, Time Use and Poverty." In R. Antonopoulos and I. Hirway, eds. *Unpaid Work and the Economy: Gender, Time Use and Poverty in the Global South*, UK: Palgrave Macmillan.

Antonopoulos, R., T. Masterson, and A. Zacharias (2012) *The Interlocking of Time and Income Deficits: Revisiting Poverty Measurement, Informing Policy Responses*. Research Project Report. Annandale-on-Hudson, NY: Levy Economics Institute of Bard College. December. Part of the "Undoing Knots, Innovating for Change" series, issued by the UNDP Regional Centre for Latin America and the Caribbean through its Gender Practice Area.

Antonopoulos, R., T. Masterson, and A. Zacharias (2014) "Investing in Care in the Midst of Crisis: A Strategy for Effective and Equitable Job Creation in USA." In Antonopoulos, R., ed. *Gender Perspectives and Gender Impacts of the Global Economic Crisis*. New York: Routledge.

Balakrishnan, R., D. Elson, J. Heintz, and N. Lusiani (2011) "Maximum Available Resources and Human Rights." Center for Women's Global Leadership, Rutgers University, New Jersey, USA.

Bardasi, E. and Q. Wodon (2006) "Measuring Time Poverty and Analyzing its Determinants: Concepts and Application to Guinea." In C. M. Blackden and Q. Wodon, eds. *Gender, Time Use, and Poverty in Sub-Saharan Africa*. International Bank for Reconstruction and Development, World Bank Working Paper No. 73.

Beijing Platform for Action (1995) *Fourth World Conference on Women—Action for Equality, Development and Peace*. September.

Blackden, C. M. and Q. Wodon (2006), "Gender, Time Use, and Poverty in Sub-Saharan Africa." World Bank Working Paper No. 73.

Budlender, D. (2010) *What do Time Use Studies Tell Us about Unpaid Care Work? Evidence from Seven Countries*. United Nations Research Institute for Social Development, Geneva.

Budlender, D. and A. L. Brathaug (2000) "Calculating the Value of Unpaid Labour in South Africa." National Statistics Offices, South Africa.

Charmes, J. (2005) "A Review of Empirical Evidence on Time Use in Africa from UN-Sponsored Surveys." In C. M. Blackden and Q. Wodon, eds. *Gender, Time Use, and*

Poverty in Sub-Saharan Africa. International Bank for Reconstruction and Development, World Bank Working Paper No. 73.

Collas-Monsod, S. (2010) "Removing the Cloak of Invisibility: Integrating Unpaid Household Services in National Economic Accounts—the Philippines Experience." In R. Antonopoulos and I. Hirway, eds. *Unpaid Work and the Economy: Gender, Time Use and Poverty*, pp. 230–51, New York: Palgrave Macmillan.

Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC) (2007) *Measuring Unpaid Work*. Tenth session of the Regional Conference on Women in Latin America and the Caribbean. Quito, Ecuador.

Elson, D. (2008) "The Three R's of Unpaid Work: Recognition, Reduction and Redistribution." Paper presented at the Expert Group Meeting on Unpaid Work, Economic Development and Human Well-Being, UNDP, New York, November 2008.

Esquivel, V. (2008) "A 'Macro' View on Equal Sharing of Responsibilities between Women and Men." Expert Group Meeting on Equal Sharing of Responsibilities between Women and Men, including Caregiving in the Context of HIV/AIDS. 53rd Meeting of the Commission for the Status of Women (CSW), United Nations Division for the Advancement of Women (DAW), New York.

Eun, K. and S. Ryu (2012) "Compiling Satellite Accounts for Korea." Paper presented at the International Conference Towards Harmonization of Time Use Surveys at the Global Level With Special Reference to Ministry of Statistics and Programme Implementation, Government of India, and Centre For Development Alternatives, New Delhi India.

Folbre N. (2001) *The Invisible Heart: Economics and Family Values*. New York: New Press.

Folbre N. and J. Yoon (2008) "Economic Development and Time Devoted to Direct Unpaid Care Activities: An Analysis of the Harmonized European Time Use Survey (HETUS)." Paper commissioned for the United Nations Research Institute for Social Development, Geneva, 2008.

Fukami M. (2000) "Monetary Valuation of Unpaid Work in 1996 in Japan." Paper presented at the International Seminar on Time Use Studies, December 7–9, 1999. Ministry of Statistics and Programme Implementation, Government of India, New Delhi.

Goldschmidt-Clermont, L. (1987) *Economic Evaluations of Unpaid Household Work: Africa, Asia, Latin America and Oceania*. Women, Work and Development Series no. 14. Geneva: ILO.

_____ (1989) *Unpaid Work in the Household: A Review of Economic Evaluation Methods*. Women, Work and Development Series no. 1. Geneva: ILO.

Hamunen, E., J. Varjonen, and K. Soenne (2012) "Satellite Accounts on Household Production: Eurostat Methodology and Experiences to Apply It." Paper prepared for the 32nd General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth, August 5–11, Boston USA.

Harvey, A. and M. E. Taylor (2000) "Designing Household Survey Questionnaires for Developing Countries: Lessons from Fifteen years of Living Standard Measurement Studies." The World Bank, Washington, D.C.

Hirway I. (2005) "Integrating Unpaid Work into Development Policy." Paper presented at the Conference on Unpaid Work and Economy: Gender, Poverty and Millennium Development Goals, Levy Economics Institute, New York.

_____ (2008) "Equal Sharing of Responsibilities between Men and Women: Some Issues with Reference to Labour and Employment." Paper prepared for and presented at the Expert Group Meeting on Equal Sharing of Responsibilities between Women and Men, including Caregiving in the Context of HIV/AIDS. 53rd Meeting of the Commission for the Status of Women (CSW), United Nations Division for the Advancement of Women (DAW), New York.

_____ (2010) "Understanding Poverty: Insights Emerging from the Time Use of the Poor." In R. Antonopoulos and I. Hirway, eds. *Unpaid Work and the Economy: Gender, Time Use and Poverty in the Global South*, UK: Palgrave.

_____ (2014a) "Has India Learned any Lessons from the Global Crisis? The Case of a Less Well-known but Most Globalized Industry from a Gender Perspective." In Antonopoulos, R., ed. *Gender Perspectives and Gender Impacts of the Global Economic Crisis*. New York: Routledge.

_____ (2014b) The Future of Time Use Research, presentation in the plenary Panel at the 36th Annual Conference of International Association for Time Use Research
Hirway, I. and S. Jose (2011) "Understanding Women's Work Using Time Use Statistics: The Case of India." *Feminist Economics*, 17(4): 76–92.

Hitoshi, M. (2000) "Time Use Surveys in Japan." Proceedings of the International Seminar on Time Use Studies, CSO, Ministry of Statistics and Programme Implementation, Government of India, New Delhi.

Holloway S., S. Short, and S. Tamplin (2002) "Household Satellite Account (Experimental) Methodology." Office of National Statistics, London.

International Labour Organization (2013) *Global Employment Trends 2013: Recovering from a Second Jobs Dip*. Geneva: ILO.

_____ (2014) *Centenary Initiatives on Women at Work*. Panel event to mark International Women's Day. Geneva: ILO.

International Monetary Fund (2013) *Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity*. IMF Staff Discussion Note, September, 2013, Washington, D.C., USA.

Ironmonger, D. and F. Soupourmas (2009) "Estimating Household Production Outputs with Time Use Episode Data. *Electronic Journal of IATUR*, 6(2): 240–268.

Nath, S. K. (2003) "Valuation of Unpaid Household Work and Community Services Using Time Use Statistics." Presented in proceedings of the National Seminar on Applications of Time Use Statistics, Central Statistical Organization, Government of India.

Rizvi, S. and S. Staab (2010) "Gender, Poverty and Inequality: The Role of Markets, States and Households." In S. Chant, ed. *The International Handbook on Gender and Poverty*. Edward Elgar Publishing: Northampton, 2010.

Sharma, S. (2012) "Valuation of Unpaid Work." Presentation made at the International Training Programme on Analysis of Time Use Statistics, organized by MOSPI, Government of India, CFDA under the IATUR-IAFFE project, Noida.

United Nations (1993) *System of National Accounts*. Washington, D.C: Inter-Secretariat Working Group on National Accounts.

_____ (1995) *Human Development Report 1995*. Delhi: Oxford University Press.

_____ (2008) *System of National Accounts*. Washington, D.C: Inter-Secretariat Working Group on National Accounts.

_____ (2013) *Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights*, United Nations General Assembly, 68th Session, New York, USA.